

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Vojtěch Puš

**Problémy trestní odpovědnosti za činy spáchané pod vlivem
návykové látky**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14.4.2017

„Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne

Vojtěch Puš

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval JUDr. Lukáši Bohuslavovi, Ph.D. za jeho ochotu a vstřícnost, aktivní přístup, rady a připomínky, díky nimž se mi podařilo tuto diplomovou práci vypracovat.

Obsah

Úvod	6
1. Základní pojmy	7
1.1. Nepříčetnost	8
1.2. Zmenšená příčetnost	10
1.3. Duševní porucha	11
2. Historický exkurz	13
2.1. Římské právo a starověk	13
2.2. Constitutio Criminalis Theresiana	14
2.3. Obecný zákoník o zločinech a jejich trestání 1787	15
2.4. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803 a Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852	15
2.5. Trestní zákon z roku 1950 (zákon č. 86/1950 Sb.)	17
2.6. Trestní zákon z roku 1961 (zákon č. 140/1961 Sb.)	19
2.7. Novela trestního zákona č. 557/1991 Sb.	22
2.8. Trestní zákoník – zákon č.40/2009 Sb.	24
3. Skutková podstata trestného činu opilství dle aktuální právní úpravy	25
3.1. Objekt	27
3.2. Objektivní stránka	29
3.2.1. Návyková látka	29
3.2.2. Následek	30
3.2.3. Kvazidelikt – jednání jinak trestné	31
3.2.4. Příčinná souvislost	33
3.3. Subjekt	33
3.4. Subjektivní stránka	34
4. Teoretické přístupy ke koncepci trestného činu opilství	34
4.1. Opilství jako výsledkem kvalifikovaný delikt	35
4.2. Opilství jako výjimka z principu viny	36
4.3. Opilství jako abstraktní ohrožovací delikt	36
4.4. Opilství jako konkrétně ohrožovací delikt	37
4.5. Opilství jako delikt sui generis	38
5. Trestání opilství	38
6. Trestná součinnost	43
6.1. Účastenství na trestném činu opilství	43

6.2. Účastenství na kvazideliktu	44
7. Souběh opilství s jinými trestnými činy.....	45
7.1. Souběh jednočinný	45
7.2. Souběh vícečinný.....	46
8. Actio libera in causa.....	46
8.1. Actio libera in causa dolosa.....	49
8.2. Actio libera in causa culposa	50
9. Úprava trestného činu opilství v zahraničí.....	50
9.1. Slovenská úprava trestného činu opilství	51
9.2. Německá úprava trestného činu opilství.....	51
10. Opilství de lege ferenda.....	53
Závěr.....	55
Seznam literatury.....	57
Abstrakt	59
Abstract	60
Název práce v anglickém jazyce	61
Klíčová slova.....	62
Key words	63

Úvod

Předmětem této práce je problematika páčání trestné činnosti osobami, jež se buď vlastním přičiněním, či bez něj, dostaly do situace, kdy samy nemohly rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost, resp. trestnost, nebo toto jednání ovládnout. Tímto stavem se míní nepřičetnost a v českém právním řádu tuto problematiku, potažmo trestný čin, nazýváme opilstvím. Tento trestný čin je, kromě své atypičnosti, v rámci trestního práva přímým střetem dvou základních požadavků, jež společnost od státu, konkrétněji od trestního práva, vyžaduje. Prvním, a jistě i starším z nich, je nutnost trestat jednání, jež daná společnost považuje za škodlivé, přičemž v dějinách prošel vývojem od principu „oko za oko“, až po dnešní náhled, pojímající trest nejen jako prvek odplaty, ale také jako výchovný a prevenční prvek. Druhým z požadavků je na opačné straně zákonnost a spravedlnost vyplývající z principů, jež jsou produktem stovek let praxe v oblasti trestání pachatelů trestných činů. Abych tyto požadavky společnosti upřesnil a navázal na předmět této práce, dostávají se zde do kolize základní přístupy k pojetí tohoto nezvyklého trestného činu. Má být pachatel, jenž se dopustil trestněprávně relevantního jednání ve stavu nepřičetnosti plně odpovědný s tím, že se k jeho stavu nepřičetnosti v době spáchání činu jinak trestného nepřihlíží? Tento názor odporuje druhému, výše zmíněnému požadavku, který je prezentován základní zásadou odpovědnosti za zavinění. Druhým východiskem, jež se nabízí jako protipól toho prvního je úplná beztrestnost pachatele, protože v onom stavu nejednal zaviněně a takové jednání mu tedy nemůže být k tíži. Tento přístup zase odporuje prvnímu požadavku, a to tomu, aby ti, kdož spáchají čin pro společnost škodlivý, byli spravedlivě a po zásluze potrestáni. Třetí, a dalo by se říci i střední cestou mezi těmito přístupy, je právě institut trestného činu opilství, který je předmětem této práce.

V následujících kapitolách se budu zabývat základními pojmy, jež jsou pro danou látku a její pochopení klíčové, a to i v kontextu dějinného vývoje, kdy v jednotlivých etapách dějin docházelo ke změnám v přístupu k této problematice, ať již díky vývoji nauky trestního práva nebo politickým směřováním, a rovněž také inspirací v cizích právních řádech. Dále se budu zabývat rozbořem samotné skutkové podstaty trestného činu opilství a jednotlivými teoretickými náhledy, které jsou výsledkem diskuse odborné veřejnosti. Ač je trestný čin opilství spíše vzácným z hlediska jeho četnosti a dalo by se říci, že je toto téma velice úzké, je zároveň trestným činem, který nemá ve zvláštní části trestního zákoníku obdoby. Z toho důvodu je v aktuální právní úpravě součástí i ustanovení o případech *actio libera in causa*, jež je předmětem samostatné kapitoly. Jako téměř u každého trestného činu, i u opilství je možné

zkoumat situace, kdy je například na činu zúčastněno vícero osob, nebo kdy dojde k naplnění více skutkových podstat naráz, a i v této práci bude o těchto případech pojednáno.

Za zmínku rozhodně stojí fakt, že trestný čin opilství je předmětem kontroverze v odborných kruzích hned z několika důvodů. Mezi ty nejdůležitější patří vysoká trestní sazba, která je charakteristická bohužel jen u českého pojetí trestného činu opilství, dále potom samotný název trestného činu, který budí představu, že se pojí výhradně s požíváním alkoholu, a v neposlední řadě třeba zařazení institutu *actio libera in causa* do zvláštní části trestního zákoníku. I tyto „vady“ budou předmětem zkoumání v rámci jednotlivých kapitol.

Jsem přesvědčen, že trestný čin opilství je hoden zvýšeného zájmu ze strany odborné veřejnosti pro svou odlišnost a specifičnost v rámci trestního práva. Zájem laické veřejnosti bych ani v nejmenším neopomíjel kvůli faktu, že celá tato problematika úzce souvisí s jedním z největších problémů, s jakým se moderní společnost již po dlouhá desetiletí potýká, a to konkrétně stále rostoucí konzumace alkoholu, a také i užívání omamných a psychotropních látek. Závěrem práce se pokusím přiblížit, jak na daný institut nahlíží právní úprava našich nejbližších sousedů.

1. Základní pojmy

České trestní právo je, stejně jak je tomu v právních řádech vyspělých států uznávajících koncepci právního státu, založeno na základních zásadách, jinak označovaných též jako právní principy, vůdčí právní ideje, které upravují podmínky trestní odpovědnosti a následků s jejich porušením spojených.¹ Základní zásady slouží také jako pomůcky při interpretaci, aplikaci a tvorbě trestněprávních norem a jako mantinely zabraňující libovůli při jejich použití. Jednou ze základních zásad v trestním právu je trestní odpovědnost za zavinění, tedy *nullum crimen sine culpa*. Tato zásada v podstatě omezuje postih za protiprávní jednání jen na osoby, které jsou způsobilé jednat svobodně, správně chápat dosah svého jednání, a toto jednání ovládat.² Zaviněním se dle odborné literatury míní vnitřní (psychický) stav pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin. Zavinění se skládá ze dvou

¹ JELÍNEK, J., a kol.: *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, 5. doplněné a aktualizované vydání, Praha, Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-120-5, s. 26.

² ČÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: *Nepříčetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, Svazek 55, Praha, SEVT, a.s., 1995, s. 3.

složek, a to ze složky vědění, jakožto složky intelektuální, a ze složky volní, tedy pachatelovy vůle³.

Trestný čin opilství, jak ho definuje trestní zákoník v §360, prolomuje tuto základní zásadu tím, že se trestní odpovědnost vyvozuje z jednání pachatele, který byl v době spáchání činu (jinak trestného) nepřičetný, čímž se dle mého názoru stává tématem vyžadujícím bližší zkoumání, i když je jeho četnost v porovnání s ostatními trestnými činy páchanými na našem území velice malá. Je s podivem, že se u nás tento trestný čin vyskytuje v tak zanedbatelných číslech vzhledem k faktu, že se Česká republika již dlouho umisťuje v žebříčku konzumentů alkoholu, a potažmo jiných návykových látek, na předních příčkách, minimálně v evropském měřítku. V roce 2014 byl trestný čin opilství spáchán v 71 případech, což je proti celkovému počtu trestných činů, spáchaných na našem území ve výši 149 962, vskutku mizivé procento.⁴

1.1. Nepřičetnost

Pojem přičetnost není v jak v trestním zákoníku, tak v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže definován tak, jak ho například ve své monografii *Nepřičetný pachatel* definují M. Císařová a M. Vanduchová, tedy jako „*právní způsobilost být pachatelem trestného činu, pokud závisí na duševních schopnostech pachatele*“⁵. Oba zákony uvádí, co se rozumí stavem nepřičetnosti, a trestní zákoník jej v ustanovení §26 definuje následovně: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný*“.⁶ V případech, kdy k vyloučení přičetnosti dojde, se posuzují dvě tzv. kritéria přičetnosti, a to konkrétně kritérium biologické (lékařské) a kritérium psychologické (juristické).⁷ Biologické kritérium nepřičetnosti spočívá v duševní poruše, kterou musí být pachatel stížen v době spáchání činu, a která musí navíc mít za následek vymizení schopnosti pachatele rozpoznat protiprávnost činu nebo své jednání ovládnout. Obě zmíněné schopnosti jsou druhým, a pro trestní právo rozhodujícím, kritériem při posuzování nepřičetnosti.⁸ Nedostatek schopnosti rozpoznávací spočívá v tom, že osoba naplňující znaky trestného činu není schopna rozpoznat protiprávnost činu, a to i v případě, kdy dotyčný vnímal rozhodné skutečnosti ohledně svého činu, nebyla ale schopna pochopit

³ ŠÁMAL, P., a kol.: *Trestní právo hmotné*, 8. vydání, Praha, Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-80-7552-358-7, s 180.

⁴ Údaje z internetových stránek <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>!

⁵ CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepřičetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. Svazek 55. Praha: SEVT, a.s., 1995, s. 3.

⁶ Ustanovení § 26 Zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník.

⁷ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 207.

⁸ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 161.

společenské souvislosti, společenský smysl a dopad. Nedostatek schopnosti určovací závisí v neschopnosti osoby ovládnout své jednání i přesto, že si trestnost takového jednání uvědomuje, nicméně není v konkrétním případě způsobilá svými duševními schopnostmi své jednání regulovat.⁹

*„Otázka nepřičetnosti je otázkou právní; její posuzování náleží orgánům činným v trestním řízení na základě skutečností vyplývajících z provedených důkazů. Povaha této otázky vyžaduje, aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie. Znalecký důkaz z tohoto oboru je však jen jedním z podkladů pro vytvoření soudcovského přesvědčení o otázce přičetnosti a musí být hodnocen v souvislosti se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska relevantními. Soud nezjišťuje přičetnost pachatele jako takovou, ale vždy jen přičetnost ve vztahu k určitému trestnému činu“.*¹⁰ Z výše uvedeného vyplývá, že otázka nepřičetnosti pachatele je předmětem dokazování, tedy stav přičetnosti se u pachatele předpokládá. Pro srovnání stojí za uvedení rozhodnutí starší, které posouzení otázky nepřičetnosti taktéž ponechává na soudci, za předpokladu, že názor znalce bude jedním z podkladů, na jehož základě bude rozhodnutí učiněno, viz: *„Nasvědčují-li konkrétní okolnosti, že obviněný může trpět duševní poruchou, která v době činu mohla vylučovat nebo snižovat jeho přičetnost (s výjimkou stavu nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti, do níž se obviněný přivedl požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku) musí být tato možnost v řízení ověřena a otázka duševního zdraví obviněného objasněna a to zpravidla příbráním znalce. Posuzování takové možnosti jen laickou úvahou soudu, která není založena na odborných vědomostech, není dostačujícím prostředkem ke zjištění objektivní pravdy“.*¹¹ I za dob účinnosti staršího zákona byla asistence odborníka nezbytností, bez které by takové rozhodnutí postrádalo náležitou odbornou úroveň.

Absence schopnosti rozpoznat protiprávnost daného jednání vylučuje i nejnižší z forem zavinění, tedy nevědomou nedbalost a vymizení schopnosti své jednání ovládat způsobuje, že pachatel nejedná na základě vlastní vůle, zde je tedy nejlépe viditelný průlom do zásady trestní odpovědnosti za zavinění, jak bylo zmíněno výše. Výjimkami jsou případy tzv. *actio libera in causa*, které blíže popíši v dalších kapitolách.

Přičetnost tvoří společně dovršením 15-ti let (u mladistvých pachatelů zde figuruje též rozumová a mravní vyspělost) tzv. obecné znaky trestného činu, tedy znaky, jejichž naplnění

⁹ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s.163 - 164.

¹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7.6.1978, sp. zn. 11 Tz 21/78 (R 17/1979).

¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13.3.1968, sp. zn. 11 Tz 13/68 (R 33/1968).

má za následek vznik trestní odpovědnosti, přičemž jsou shodné pro všechny trestné činy i pachatele a neodlišují je od sebe navzájem.¹²

Jednotlivé případy mohou být z hlediska druhu intoxikace různorodé. Konkrétně lze rozlišit stav opilosti na prostý a patologický. Patologickou opilostí¹³ se míní mráкотný stav, který provází bludy a halucinace, do něhož se dotyčný přivede požitím i neparného množství alkoholu ve spojení s duševní poruchou či jiným onemocněním. Vedle výše zmíněných typů opilosti známe ještě tzv. komplikovanou opilost, která se v určitých momentech prolíná s opilostí prostou, nicméně po excitační a útlumové fázi zde dochází k dalšímu stavu vzrušení. Charakteristické pro komplikovanou opilost je pachatelovo rychle rostoucí podráždění, které na rozdíl od opilosti patologické, má příčinu v předchozích událostech. Následné jednání je zcela nepřiměřeně podnětu a svědčí o značném poklesu sebekontroly. Predispozice k takovým stavům je ve většině případů dána specifickou (smíšenou) poruchou osobnosti nebo jinou organickou odchylkou.¹⁴

1.2. Zmenšená přičetnost

Přestože institut zmenšené přičetnosti nemá ve vztahu k trestnému činu opilství zásadní význam, neb z ustanovení §360 trestního zákoníku vyplývá, že k naplnění znaků skutkové podstaty je třeba nepřičetnosti a nikoli pouze zmenšené přičetnosti, je jistě na místě alespoň zmínit, co se pod tímto pojmem skrývá. Definici zmenšené přičetnosti nalezneme v §27 trestního zákoníku, který uvádí, že: *„Kdo pro duševní poruchu v době spáchání měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný“*.

Stejně jako otázka nepřičetnosti, je i posuzování zmenšené přičetnosti otázkou právní, jejíž posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení. I když se i tato otázka neobejde bez odborné kvalifikace znalcem z oboru psychiatrie, termín „zmenšená“ vyžaduje určení, do jaké míry z kvalitativního i kvantitativního hlediska došlo u pachatele k ovlivnění jeho rozpoznávacích a ovládacích schopností a zda se alespoň jedna blížila stavu jejího vymizení, případně v jakém směru a rozsahu zůstaly tyto schopnosti zachovány.¹⁵

¹² ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 93.

¹³ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.3.1965, sp. zn. 10 Tz 15/65.

¹⁴ ŠÁMAL, P., et. al.: *Velké komentáře, Trestní zákoník I. Obecná část (§1 - 139)*, 2. vydání, Praha, C.H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-48-5, s. 374

¹⁵ JELÍNEK, J., et. al.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*, 6. aktualizované vydání podle stavu k 1. 2. 2016, Praha, Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-106-9, s. 59.

Zmenšená přičetnost tedy může snižovat způsobilost k vině nebo k zaviněnému protiprávnímu jednání, případně vinu samotnou, ale nemůže snižovat způsobilost být pachatelem trestněprávního deliktu. Způsobilost být pachatelem tu buď je, nebo není, zatímco vina může být stupňována. Současná úprava tedy počítá se zmenšenou přičetností toliko u určení druhu a výměry trestu, nikoli v základech trestní odpovědnosti.¹⁶

1.3. Duševní porucha

Dalším klíčovým pojmem, který je spojen s problematikou nepřičetnosti, a potažmo s trestným činem opilství, je duševní zdraví pachatele v době spáchání činu.

Duševní porucha je dle moderních medicínských názorů zřetelnou odchylkou od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a enviromentálních) faktorů. Duševní poruchu nelze ztotožňovat s duševní nemocí, jelikož duševní nemoc je pojem užší, kdy například specifická porucha osobnosti (dříve nazývaná „psychopatie“), může být duševní poruchou, ale nemusí být duševní nemocí. Duševní porucha může být způsobena rozdílnými příčinami, a to samotnou duševní chorobou nebo jinou nemocí, která má takovou poruchu za následek.¹⁷ Případem, který je předmětem této práce, je případ, kdy k duševní poruše dojde na základě aplikace návykových látek, jako jsou alkohol či jiné omamné látky.

Ustanovení §123 trestního zákoníku uvádí, že: „*duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka*“.

Z počátku by se z výčtu uvedeného v zákoně dalo usuzovat, že se jedná o definici kazuistickou s taxativním vymezením toho, co se za duševní poruchu považuje, nebo v čem by mohla být její příčina. Taková definice by z logiky věci byla neefektivní vzhledem k pokroku v oblasti psychiatrické vědy, a také k faktu, že by nereflektovala možné odchylky od duševního zdraví pachatele neuvedené v tomto výčtu. Taková situace by v konečném důsledku měla, mimo jiné, za následek například uložení ochranného léčení místo trestu odnětí svobody, jež se svým účelem diametrálně liší. Otázkou v souvislosti s kazuistickou úpravou je, jak pružně by dokázal zákonodárce na nové objevy v oboru psychiatrie reagovat a jak by se prodloužila doba jednotlivých procesů či jak časté by bylo obnovení procesu

¹⁶ ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 07-08/2007, s. 45.

¹⁷ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 162.

z důvodů právní rekvalifikace duševního stavu pachatele v době spáchání činu. Poslední věta ustanovení §123 trestního zákoníku „jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka“, však kvůli své obecnosti mění charakter ustanovení spíše na výčet demonstrativní kvůli případům, jež se pod pojmy v zdánlivě taxativním výčtu nepodařilo podřadit, přičemž tyto pojmy bude navíc ještě třeba dále vykládat. Ne každá duševní porucha je totiž natolik vážná, aby způsobila vymizení schopnosti rozpoznávací či ovládací.¹⁸

V důvodové zprávě k trestnímu zákoníku je uveden další pohled na dělení duševních poruch, a to z hlediska délky jejich trvání následovně: „*Duševní porucha, která je příčinou nepřičetnosti, může být přechodná a krátkodobá, a to od několika vteřin (např. porucha vědomí u řidiče auta, jako příčina dopravní nehody, při níž dojde k ublížení na zdraví) či minut (např. epileptický záchvat, v rámci něhož dojde k ublížení na zdraví osobě poskytující pomoc nemocnému), ale může být také dlouhotrvající nebo trvalá (např. schizofrenie či mentální retardace)*“.¹⁹

Trestní právo nezkoumá duševní poruchy samostatně, ale vždy ve vztahu ke konkrétnímu pachateli, trestnému činu, kritériím přičetnosti. Zjednodušeně řečeno, ke schopnosti pachatele svobodně jednat. Duševní porucha sama o sobě trestní odpovědnosti nezbavuje, musí být příčinou vymizení rozpoznávací nebo ovládací schopnosti. Důležité je tedy i časové hledisko. „*Z pohledu viny pachatele je proto právně relevantní pouze taková duševní porucha, která existuje v době spáchání trestného, resp. jinak trestného činu*“.²⁰ Je tedy irelevantní, zda tu duševní porucha byla před spácháním trestného činu, pokud byl v době páchaní pachatel přičetný a vypuknutí takové poruchy v době po spáchání může vést k trestně procesním postupům, jimiž se budu zabývat v dalších kapitolách.

Intoxikace omamnými látkami může, jak bylo zmíněno výše, vést k duševní poruše, a ta dále ke stavu nepřičetnosti, přičemž tento stav podléhá prověření specialistů z oboru soudního lékařství viz Usnesení Vrchního soudu v Praze: „*Nezbytným předpokladem pro posouzení otázky, zda pachatel trestného činu jednal za podmínek ustanovení § 360 TZ o trestném činu opilství, je objektivní zjištění výšky hladiny alkoholu v jeho krvi, které spadá do oboru soudního lékařství. Teprve na základě tohoto, popř. i dalších potřebných zjištění, je možno*

¹⁸ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 208.

¹⁹ Důvodová zpráva k ustanovení § 26 trestního zákoníku.

²⁰ ŠÁMAL, *Velké komentáře, Trestní zákoník I. Obecná část (§1 - 139)*, s. 1327.

*objasňovat okolnosti významné pro posouzení přičetnosti obviněného znaleckým posudkem z oboru psychiatrie o duševním stavu pachatele.*²¹

2. Historický exkurz

Koncepce odlišného přístupu k postihování osob páchajících protiprávní jednání ve stavu, který jim plně neumožňuje toto jednání ovládnout, nebo si jeho protiprávnost uvědomit, ať již je příčina jakákoli, je otázkou, kterou se zabývali právní teoretici již několik stovek let před naším letopočtem. Jelikož je tato materie velice široká a pro účel práce ne zcela zásadní, řešení těchto situací z dob dávno minulých zmíním jen okrajově a úpravu časově bližší rozvedu více.

2.1. Římské právo a starověk

právo odlišovalo postih tzv. furiosa, kterému byl trest za spáchaný čin prominut, avšak byl-li takový jedinec nebezpečný, mohl být držen. Opilost jako taková byla také důvodem vyloučení odpovědnosti, ovšem za předpokladu, že vedla ke ztrátě rozumové schopnosti, výjimkou z vyloučení odpovědnosti byly případy *actio libera in causa*.²²

Kanonické právo kromě „šílených a blbých“ přidávalo do výčtu dále osoby jednající v horečce nebo náměsíčníky.²³ Dále se ve středověké úpravě lze setkat s lehce odlišnými přístupy, především v trestech, které bylo možno takto postiženým osobám uložit. V některých zemích bylo možné uložit jakýkoli trest, jinde bylo možné uvalit na pachatele ochrannou vazbu či postihnout opatrovníka, pokud takového dotyčný měl. Samotné opilství však nikdy nevylučovalo odpovědnost jako takovou, maximálně mohla působit jako polehčující okolnost, a to po zvážení soudcem. Obecně vzato byl přístup k řešení podobných situací různý v různých zemích, a co se úpravy týče, ta byla převážně kazuistická a nerefletovala dostatečně složitost procesů, které mohly k nepřičetnosti dané osoby vést, což samozřejmě s ohledem na vývoj na poli medicíny v těchto dobách ani nebylo možné. Stejně tak opilost jako příčina nepřičetnosti, byla někde vnímána jako okolnost polehčující, jinde jako okolnost přitěžující.²⁴

²¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18.2.1994, sp. zn. 2 To 37/93 (R 46/1994).

²² ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo č. 04/2007, s. 35.

²³ CÍSAŘOVÁ, VANDUCHOVÁ, *Nepřičetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, s. 11.

²⁴ ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 04/2007, s. 35.

2.2. Constitutio Criminalis Theresiana

Hrdelní řád Marie Terezie z roku 1768 (dále jen „Theresiana“), byl pro oblast trestního práva zásadním počinem, i přes fakt, že již v době svého vzniku byl uvedený kodex označován za zastaralý. Hlavními nedostatky, jež byly kodifikaci vytýkány, byla koncepce trestu jako msty za spáchaný zločin, existence arbitrárních trestů, či dokonce možnost soudce stíhat delikty *sine lege*.

I přes tuto kritiku byla Theresiana nepochybně významným milníkem v oblasti kodifikace trestního práva na území Habsburské monarchie, vyjma území Uher. Theresiana vycházela ze svých předchůdců, a to z Ferdinandey z roku 1656 a pozdější Josefíny z roku 1707, avšak podpůrnou platnost svého předchůdce, kterým byla Constitutio Criminalis Carolina, již nepoužívala. I přes relativně krátkou platnost pouhých 19-ti let a vytýkanou zastaralost, byla právě úprava institutu nepřičetnosti na svou dobu nebývale pokroková. Zakotvila například ve článku 3 zásadu *nullum crimen sine culpa* a dále též okolnosti, které trestání vylučují anebo je zmírňují.²⁵ Theresiana řešila problematiku opilství v článku 11, §5, který dále rozděloval opilství do 3 typů, a to *ebrietas involuntaria*²⁶, *ebrietas voluntaria cum plena mentis alienatione*²⁷ a *ebrietas voluntaria cum aliquo rationis usu*²⁸.

Ebrietas involuntaria postihuje případy, kdy si pachatel opilství nebo pomatení smyslů přivodil nezaviněně, náhodou, z podnětu jiných osob, anebo vyloženě z donucení požil neznámý nápoj (dále je uveden i pokrm nebo kuřivo). Takový pachatel byl v případě „úplného zbavení smyslů“ beztrestný. Tvrdě potrestáni měli být v těchto případech ti, kteří dotyčnému „zbavení smyslů“ přivodili. Předmětem posuzování pak bylo zejména, zda jiné osoby pachatele ke konzumaci donutily a dále, zda předvíдалy možné následky takového činu, nebo ke konkrétnímu následku dokonce přímo směřovaly. *Ebrietas involuntaria* zahrnuje z pohledu současné právní úpravy taktéž institut nepřímého pachatelství, kdy se opilý, potažmo nepřičetný, stává „živým nástrojem“, sloužícím ke spáchání trestného činu.

Jako druhý typ opilství je uveden *ebrietas voluntaria cum plena mentis alienatione*, který řeší situaci, v níž se pachatel dopustí trestného činu v opilosti, kterou si přivodil sám, nicméně zde platila podmínka, že se pachatel nedopouštěl opilství pravidelně, nebo pro něj ještě nebyl trestán. Za splnění výše uvedeného měl být pachatel posuzován poněkud mírněji.

²⁵ ŘÍHA, *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 04/2007, s. 36.

²⁶ Opilství nechtěné.

²⁷ Opilství chtěné s plným vědomím (úmyslem) jiného (cizího).

²⁸ Opilství chtěné s nějakým užitím rozumu.

Posledním druhem opilství podle Theresiany bylo *ebrietas voluntaria cum aliquo rationis usu* a znamenalo pro pachatele plnou trestní odpovědnost za jednání spáchané v opilosti, pokud pachatel nebyl shledán zcela nepřičetným. Tento typ opilství se z pohledu aktuální právní úpravy nejvíce blíží pojetí plné trestní odpovědnosti pachatele se zmenšenou přičetností.²⁹

2.3. Obecný zákoník o zločinech a jejich trestání 1787

Dalším, velice podstatným, článkem ve vývoji úpravy opilství byl z iniciativy Josefa II. vydaný Obecný zákoník o zločinech a jejich trestání z roku 1787 (dále jen „zákoník z roku 1787“). Na rozdíl od Theresiany, a potažmo i dalších trestních kodifikací, byl zákoník z roku 1787 na svou dobu moderně pojatý, a to i přes některé feudální pozůstatky, jako například trestání čarodějnictví nebo trest vláčení lodí. Přelom dokazuje odklon od dosavadní kazuistické úpravy, k stručným, jasným a obecným formulacím a pod vlivem osvícenských myšlenek také k historicky prvnímu zakotvení zásady *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Další podstatnou změnou bylo pojetí nepřičetnosti nejen jako polehčující okolnosti, ale jako okolnosti vylučující tzv. *zlý úmysl*, jež spolu se svobodnou vůlí, typickou právě pro éru osvícenství, zakládají trestní odpovědnost, jak je uvedeno v §2. Z podstaty věci je svobodnou vůlí nadán každý člověk, avšak i z této premisy existují výjimky, jak uvádí §5 pís. c): „*Nedostatek svobodné vůle zprošťuje obvinění z kriminálního zločinu, pokud byl zlý skutek spáchán v opojení, které si přivodil náhodně bez obmyslu namířeného k zločinu, nebo jinak v pomatení mysli, ve kterém si pachatel svého jednání nebyl vědom.*“³⁰

2.4. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803 a Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852

Platnost zákoníku z roku 1787 neměla i vlivem francouzské revoluce dlouhého trvání a již v roce 1803 vstoupil v platnost Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, který platil stejně jako jeho předchůdce na území celé monarchie, vyjma území Uher. V roce 1852 byl pak přijat zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích (dále jen „zákon z roku 1852“), který byl jen nepodstatně přepracovanou verzí zákona z roku 1803 a proto je na místě odkazovat dále jen na tento. Stejně jako josefínský zákoník z roku 1787,

²⁹ ŘÍHA, *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo č. 04/2007, s. 37.

³⁰ Tamtéž.

nahlížely oba tyto předpisy na koncepci nepřičetnosti jako na souhrn okolností a důvodů vylučujících *zlý úmysl*, což dokládá ustanovení §2 pís. c) zákona z roku 1852, jež za zločinné jednání nepovažuje jednání „*v úplném opilství, ve kteréž se pachatel připravil, zločinu v úmyslu nemaje (§236 a §523), anebo v jiném pomatení smyslů, v němž sobě činu svého vědom nebyl*“. Zločin spáchaný v úplné opilosti, kterou si přivodil zaviněně sám pachatel, mohl vyústit v přestupek proti veřejné mravnosti ve smyslu §236 a §523, jež zněly následovně:

„§ 236

Při zločinech spáchaných v nahodilém opilství přičítati se má opilství za přestupek

Ačkoliv činy, jež jinak jsou zločiny, když spáchány v nahodilém opilství, za zločiny pokládati se nemohou (§ 2 lit. c), trestce se v tomto případě přece opilství jako přestupek (§ 523).“³¹

„§ 523

Opilství. Trest

Pro opilství jako přestupek trestati se má, kdo jsa opilý vykoná nějaký čin, který by se mu krom opilství přičítal za zločin (§ 236). Trestem na to jest vězení od jednoho až do tří měsíců. Věděl-li opilý ze zkušenosti, že v opilství podroben jest prudkým hnutím myslí, má býti vězení zostřeno, ale při těžších zlých skutcích uznati se má na tuhé vězení až do šesti měsíců.“

Z výše uvedeného je patrné, že zákon z roku 1852 považoval opilství za přestupek, čímž se od dnešní úpravy zásadně liší, nicméně určitá shoda s aktuální právní úpravou opilství je zřejmá. Kdo se zaviněně uvedl do stavu nepřičetnosti, a v tomto stavu se dopustil činu jinak trestného, byl stejně jako dnes odpovědný za trestný čin opilství, ovšem pachatel nebyl potrestán za čin jinak trestný, kterého se ve stavu nepřičetnosti dopustil, ale za nebezpečný stav, který svou opilostí vyvolal. Takový delikt, lépe řečeno kvazidelikt, vykazoval veškeré znaky zločinu, s výjimkou tzv. „zlého úmyslu“. Je tedy patrné, že ustanovení § 236 ve spojení s § 2 pís.c) (viz výše) a § 523 trestního zákona z roku 1852 formulují podstatu „*rauschdeliktu*“, přičemž jde tedy o případy, kdy pachatel není odpovědný za čin spáchaný ve stavu nepřičetnosti (tj. za kvazidelikt), ale za to, že se zaviněně uvedl do stavu nepřičetnosti, a v tomto spáchal onen kvazidelikt.³² Mezi další neméně zajímavé rozdíly patří fakt, že kvazideliktem podle ustanovení § 523 zákona z roku 1852 mohl být jen zločin, nikoli přečin nebo přestupek. Na rozdíl od aktuální právní úpravy mohl být stav opojení podle zákona z

³¹ ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*. Trestní právo č. 05/2007, s. 39.

³² KALLAB, J.: *Trestní zákony československé*, Praha, Československý kompas, 1923, str. 208, 407.

roku 1852 vyvolán pouze požitím alkoholu, nikoli jinými látkami, i když Theresiana se už o pokrmech nebo kuřivu v souvislosti s touto problematikou zmiňuje.

Na výše zmíněné pojetí opilství navazuje velice mírná trestní sazba, která postihovala přivedení se do stavu nepřičetnosti, tedy abstraktní ohrožení právem chráněných zájmů, nikoli kvalitu kvazideliktu spáchaného v tomto stavu. Výjimkou z obecně mírné sazby byl případ spáchání „těžkých zlých skutků“ u nichž se posuzovala i ona kvalita.

Za zmínku stojí rovněž nízká trestní sazba, která naznačuje, že trest postihoval pouze abstraktní ohrožení způsobené pachatelovým uvedením se do stavu nepřičetnosti, nikoli v nepřičetnosti spáchaný kvazidelikt. Tomuto pojetí však odporuje poslední věta ustanovení § 523, kdy se v případě spáchání „těžkých zlých skutků“ přihlíželo také k závažnosti činu spáchanému v opilosti. I přesto zůstal trest relativně málo přísný.³³

2.5. Trestní zákon z roku 1950 (zákon č. 86/1950 Sb.)

Se vznikem samostatného československého státu bylo třeba vyřešit otázku platnosti a účinnosti zemských a říšských zákonů a nařízení. Tyto zákony a nařízení byly recipovány do nového československého právního řádu podle čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého, a přestože se mělo původně jednat jen o dočasný stav, k samotné rekonstrukci došlo až po komunistickém převratu v únoru 1948, během období tzv. právníkové dvouletky v letech 1948 až 1950, zřejmě i kvůli přetržení přirozené kontinuity právního státu během období nesvobody v letech 1938 až 1945. Dne 12. 7. 1950 byl přijat s účinností od 1. srpna 1950 zákon č. 86/1950 Sb., který nahradil do té doby platný Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852.³⁴

V novém trestním zákoně došlo ke změnám v pojetí několika aspektů týkajících se trestného činu opilství. Nezměněné zůstalo rozlišení případů dolózního a kulpózního *actio libera in causa*, tak i trestného činu opilství. Ten upravovalo ustanovení § 186 zvláštní části trestního takto:

„§ 186

³³ ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 06/2007, s. 28.

³⁴ ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 07-08/2007, s. 40.

Opilství

Kdo se požitím alkoholického nápoje nebo jinak přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepříčetnosti, v němž se dopustí trestného činu, bude potrestán odnětím svobody až na pět let; dopustí-li se však trestného činu, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán oním trestem mírnějším.“

Klíčová změna přišla s formulací „*dopustí-li se však trestného činu*“. Dle Říhy³⁵, se jedná o věcně nesprávnou formulaci, neboť k tomu, aby se jednalo o trestný čin, by bylo třeba naplnění všech znaků trestného činu, což u nepříčetného pachatele z logiky věci nelze, když u něj schází příčetnost, tedy potažmo i zavinění. Došlo tedy k prolomení zásady *nullum crimen sine culpa*. S výše zmíněným souvisí i změna pojetí samotného trestného činu, na tzv. materiální pojetí s akcentem na společenskou nebezpečnost na úkor protiprávnosti, jak tomu bylo doposud.

Oproti zákonu z roku 1852 došlo také k podstatnému zpřísnění trestní sazby, která nově činila až pět let, což v porovnání s předchozí sazbou odnětí svobody od tří do šesti měsíců klade otázku, zdali se, stejně jak je tomu v aktuální úpravě, nesnažil zákonodárce trestat nikoli zaviněné se přivedení do stavu nepříčetnosti, ale ono jednání v tomto stavu spáchané, tedy tzv. kvazidelikt?

„Opilství“ bylo ovšem upraveno i §187 trestního zákona a znělo následovně:

„§ 187

1) Kdo se opije, byť i z nedbalosti, ač je v opilosti náchylný k výtržnostem, nebo kdo osobu, která je v opilosti náchylná k výtržnostem, úmyslně opije nebo její opilost zvyšuje, bude potrestán odnětím svobody až na 6 měsíců.

2) Stejně bude potrestán, kdo požije alkoholické nápoje za takových okolností, že by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku.“

Dikce ustanovení § 187 trestního zákoníku je tedy širší než ustanovení § 186, neboť postihuje jak případy opilství, tak požití alkoholických nápojů, což sice nemuselo vést ke spáchání „trestného činu“, avšak bylo vyvoláno nebezpečí, že bude spáchán.

³⁵ ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území*, Trestní právo č. 07-08/2007, s. 40.

První odstavec obsahuje popis dvou forem jednání. Prvním je jednání naplňující znaky abstraktního ohrožovacího deliktu, kdy se pachatel opil, byť věděl, že je po požití alkoholu náchylný k výtržnostem. Zavinění se pak muselo logicky vztahovat i k samotné nebezpečnosti pachatele, tedy k oné náchylnosti pachatele k výtržnostem. Druhá forma jednání dopadala na případy, kdy pachatel úmyslně opil nebo zvýšil opilost jiné osoby, s vědomím toho, že tato osoba je v opilosti náchylná k výtržnostem. V podstatě se jednalo o pomoc jinému k přivedení se do stavu opilosti. Pachatel tedy věděl, že je dotyčná osoba ve stavu opilosti náchylná k výtržnostem, ovšem už bez konkrétní představy, co tato osoba v opilosti spáchá.

Odstavec druhý by pak z pohledu aktuální právní úpravy zřejmě naplňoval znaky skutkové podstaty trestného činu *ohrožení pod vlivem návykové látky*³⁶. Trestní zákoník sankcionoval pachatele, kteří úmyslně požili alkoholický nápoj za takových okolností, že by mohli ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, přičemž k naplnění skutkové podstaty stačilo samotné požití alkoholu, aniž by nutně došlo k podnapilosti. Jednalo se o čistě ohrožovací delikt, nevyžadující vznik samotné poruchy. Je patrné, že ustanovení § 187 bylo z hlediska vymezení hypotézy širší než ustanovení § 186.³⁷

Oproti předchozí úpravě došlo i k rozšíření způsobu přivedení se do stavu nepřičetnosti výčtem zahrnujícím i kouření, šňupání, injekční aplikaci apod.

2.6. Trestní zákon z roku 1961 (zákon č. 140/1961 Sb.)

S účinností od 1. ledna 1961 byl přijat nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. Jeho předchůdce, trestní zákoník z roku 1950 byl zcela nevyhovující, což ostatně není překvapením vzhledem k času, který byl na jeho vytvoření k dispozici. 2 roky na rekodifikaci tak zásadního zákona, jako je ten trestní tak, aby kvalitně upravoval oblast práva, která je více než ostatní s to zasáhnout základní práva a svobody nejcitelněji, by byly velmi složitým úkolem i pro špičky v oboru dnes, natož v ideologicky zabarveném období 50. let.

V novém trestním zákoníku, došlo v úpravě trestání zaviněné nepřičetnosti k zásadnímu obratu, a to konkrétně opuštěním koncepce tzv. rauschdeliktu a zavedení plné trestní odpovědnosti osob, které se do stavu nepřičetnosti přivedly aplikací alkoholu nebo omamného

³⁶ Ustanovení § 274 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon, v platném znění.

³⁷ ŘÍHA, *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 07-08/2007, s. 42 – 44.

prostředku. Snad jen okrajově je hodno podotknout, že inspiraci tvůrci nového trestního zákona čerpali v sovětském modelu úpravy, přičemž došlo k opuštění rakouského modelu, který byl na našem území používán již od trestních zákonů z let 1803 a 1852. Toto nové pojetí znamenalo výjimku z použití ustanovení § 12 trestního zákoníku, kdy pachatel, který jednal v nepřičetnosti, nebyl trestně odpovědný a v podstatě zavedlo do právního řádu tzv. kvazidelikt.³⁸

Úprava nepřičetnosti dle ustanovení § 12 trestního zákona z roku 1961 zněla následovně:

„§ 12

Nepřičetnost

(1) Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

(2) Ustanovení odstavce 1 se neužije, přivede-li se pachatel do stavu nepřičetnosti, byť i z nedbalosti, požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku.“

Mezi kritiky nově zavedené úpravy patřil i profesor Solnař³⁹, který podotýkal, že doslovná aplikace tohoto ustanovení vylučuje jeden z nejdůležitějších principů trestního práva, a to odpovědnosti za zavinění. Koncept rauschdeliku, který Solnař preferoval, byl pro pachatele rozhodně příznivější, protože jak uvádí Císařová s Vanduchovou⁴⁰, v případě rauschdeliktu byl pachatel odpovědný za opilství, nicméně s použitím § 12 odst. 2 mohl být odpovědný i za vraždu a odsouzen tak k trestu smrti.

Důvodová zpráva k ustanovení §12 uvádí: „*Jestliže se však pachatel přivedl, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, bude trestně odpovědný za trestný čin, který v takovém stavu spáchal. Tuto úpravu trestnosti pachatelů trestných činů spáchaných v zaviněné opilosti vyžaduje důsledný boj proti alkoholismu.*“⁴¹

³⁸ LANGER, P.: *Trestný čin opilství (I. část)*, Bulletin advokacie, 02/2005, str. 56.

³⁹ SOLNAŘ, V. a kol.: *Systém Československého trestního práva, Základy trestní odpovědnosti*, Praha, Academia, 1972, str. 187 - 190.

⁴⁰ CÍSAŘOVÁ, VANDUCHOVÁ, *Nepřičetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, s. 31.

⁴¹ Důvodová zpráva k ustanovení § 12 trestního zákona z roku 1961.

Teorie i nadále rozlišovala 3 případy trestní odpovědnosti spáchané v nepřičetnosti, kterou si pachatel přivodil vlivem alkoholu nebo jiných omamných látek, a to *actio libera in causa dolosa*, *actio libera in causa culposa* a výše zmíněnou plnou trestní odpovědnost podle ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku. Všechny tři případy vyžadovaly zaviněné přivedení se do stavu nepřičetnosti požitím alkoholického nápoje nebo jiného omamného prostředku. Nezměněn zůstal i koncept materiálního pojetí trestného činu, kdy společenská nebezpečnost, jakožto jeden z podstatných znaků trestného činu, hrála při jeho posuzování nemalou roli. Byla v podstatě jediným rozdílem mezi výše zmíněnými případy, které všechny vedly k plné trestní odpovědnosti pachatele. Subjektivní stránka činu, o jejíž existenci lze vzhledem k nepřičetnosti s úspěchem polemizovat, byla předmětem zvláštní pozornosti, a to při určení, jestli pachatel bude odpovědný za trestný čin, resp. kvazidelikt úmyslný, či nedbalostní.⁴²

Až novela trestního zákona č. 175/1990 Sb., účinná od 1. července 1990, zásadně změnila ustanovení § 12 odst. 2, a to záměnou formulace „*požitím alkoholického nápoje nebo omamného prostředku*“ za nové znění „*vlivem návykové látky*“. Tato změna byla reakcí na zavedení nového pojmu „*návyková látka*“, kterou definovalo výkladové ustanovení § 89 odst. 13 takto: „*Návykovou látkou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“

Dalším následkem zmíněné novely byla změna ustanovení § 201 trestního zákoníku z roku 1961, doposud upravující skutkovou podstatu trestného činu opilství, znějícího takto:

„§ 201

Opilství

Kdo poté, co požil alkoholického nápoje, vykonává zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo nápravným opatřením nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.“

⁴² LANGER, *Trestný čin opilství (1. část)*, s. 56.

Je patrné, že se tehdejší pojetí trestného činu opilství ve vztahu k dnešní úpravě kryje spíše s trestným činem *ohrožení pod vlivem návykové látky*. Výše citovaná novela toto přejmenování spolu se zpřesněním skutečně zavedla a §201 následně zněl takto:

„§ 201

Ohrožení pod vlivem návykové látky

Kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku,

a) ačkoliv byl za takový čin v posledních dvou letech odsouzen nebo z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za takový čin propuštěn,

b) ačkoliv byl za obdobný čin spáchaný pod vlivem návykové látky v posledních dvou letech postižen,

c) spáchá-li takový čin při výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti, při kterých je vliv návykové látky zvláště nebezpečný, zejména řídí-li hromadný dopravní prostředek, nebo

d) způsobí-li takovým činem, byť i z nedbalosti, jinému ublížení na zdraví nebo větší škodu na cizím majetku nebo jiný závažný následek, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.“

Opilství jako takové bylo z trestního zákona vypuštěno až do další novelizace trestního zákona zákonem č. 557/1991 Sb. (s účinností od 1. ledna 1992). Touto novelou se zákonodárce navrátil ke koncepci rauschdeliktu, potažmo tedy i k zásadě *nullum crimen sine culpa* a opětovně navázal na právní stav trvající do roku 1961, o čemž pojednám níže.⁴³

2.7. Novela trestního zákona č. 557/1991 Sb.

Jak jsem zmínil výše, novelou č. 557/1991 Sb. došlo k návratu ke koncepci rauschdeliktu společně s kritizovaným ustanovením §12 odst. 2 trestního zákona z roku 1961, kvůli kterému se zaviněná nepřičetnost u pachatelů nebrala v potaz, a tito byli plně trestně odpovědní za jednání spáchané v nepřičetnosti.

Nově zavedená skutková podstata trestného činu opilství zněla následovně:

⁴³ LANGER, *Trestný čin opilství (1. část)*, s. 56.

„§ 201a

Opilství

(1) Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let; dopustí-li se však jednání, které má jinak znaky trestného činu, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán oním trestem mírnějším.

(2) Ustanovení odstavce 1, jakož i § 12 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin.“

Novinkou v ustanovení § 201a je formulace „nebo jinak“ vedle již známého přivedení se do stavu nepřičetnosti požitím či aplikací návykové látky. Tato změna mi připadá logická z hlediska abstraktnosti a obecnosti tohoto ustanovení a zároveň si myslím, že i to byl záměr zákonodárce. Možnost zahrnout pod tuto skutkovou podstatu jednání v nepřičetnosti, která mohla být způsobena, dalo by se říci velice nepravděpodobným způsobem, jak uvádí například Teryngel⁴⁴, kdy se jedinec trpící epilepsií může dostat do stavu nepřičetnosti působením vysokofrekvenčního střídání světla a tmy (stroboskopického) nebo případ, který uvádí Císařová⁴⁵, a to přivedení se do stavu nepřičetnosti jedincem, který nebere předepsané léky.

Ustanovení o trestném činu opilství obsahovalo i úpravu případů *actio libera in causa*, ale překvapivě pouze v jeho dolózní formě. Jedním z možných vysvětlení této absence bylo, že zákonodárce zamýšlel postihnout tyto případy jako trestný čin opilství podle § 201a odst. 1, přičemž na kulpózní variantu nebylo třeba po vzoru zahraničních úprav (například německé či rakouské) odkazovat. Ne všichni se ovšem ztotožnili s tímto názorem a například dle Dolenského je tento krok značně matoucí.⁴⁶

Tyto názorové odlišnosti se staly minulostí od 1. ledna 1994 s účinností novely zákona č.290/1993 Sb. kdy došlo k doplnění druhého odstavce §201a o *actio libera in causa culposa*. Shora nastíněná kontroverzní úprava byla definitivně vyřešena od 1. ledna 1994, kdy nabyla účinnosti novela trestního zákoníku č. 290/1993 Sb., která druhý odstavec ustanovení § 201a doplnila o výslovné znění *actio libera in causa culposa*.

⁴⁴ TERYNGEL, J.: *Návrat k „Rauschdeliktu“*, Justičná revue č. 3/1992, s. 27.

⁴⁵ CÍSAŘOVÁ, D.: *Několik úvah nad § 201a trestního zákona*, Bulletin advokacie č. 5/1992, s. 18.

⁴⁶ DOLENSKÝ, A.: *Opilství*, Bulletin advokacie č. 6-7/1992, s. 41 - 42.

„(2) Ustanovení odstavce 1, jakož i § 12 se neužije, přivede-li se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti.“

2.8. Trestní zákoník – zákon č.40/2009 Sb.

Poslední rekodifikace trestního zákoníku přinesla hned několik změn. Obecně vzato zákonodárce upustil od materiálního pojetí trestného činu, tedy jednoho z pozůstatků ideologického vnímání trestního práva a nahradil ho pojetím formálním, kdy společenská nebezpečnost už nepatří mezi hlavní znaky trestného činu. Dále došlo ke změně systematiky a do popředí se, co do ochrany společenských zájmů, dostává člověk, potažmo lidský život.

Opilství je v nové systematice zařazeno do hlavy desáté, nazvané „Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných“, dílu šestém s názvem „Jiná rušení veřejného pořádku“ v tomto znění:

„§ 360 Opilství

(1) Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let; dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším.

(2) Ustanovení odstavce 1, jakož i § 26 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti.“

Jak vidno, k obsahovým změnám na samotném pojetí trestného činu opilství nedošlo, největší změnou je tedy pouze zařazení ve zvláštní části trestního zákoníku.

Předmětem diskuzí již od novelizace trestního zákona z roku 1991 je samotný název trestného činu. Teryngel namítá, že „označení trestného činu opilství nebylo zvoleno šťastně, protože v povědomí laické veřejnosti může být toto ustanovení zaměněno za opilství podle §201 tr. zák. ve znění před novelou č.175/1990 Sb., což ovšem není nedostatek

nejzávažnější⁴⁷. Závažnějším problémem je nesoulad obsahu trestného činu se samotným názvem, protože případy, kdy půjde o nepřičetnost způsobenou vyloženě požitím alkoholu, budou vzhledem k vývoji na poli užívání jiných návykových látek, především drog, stále méně častější. Právě z toho důvodů by podle Císařové s Vanduchovou bylo příhodnější používat exaktnější označení, jako například “porušení chráněného zájmu v nepřičetnosti pod vlivem návykové látky” nebo jiný obdobný termín, který by obsahovou stránku opilství vystihl lépe.⁴⁸ Co se vnímání laické veřejnosti týče, zaujal mě navíc Langerův postřeh, a to, že název opilství by mohl evokovat představu, že trestným bude samotné uvedení se do stavu opilosti. Je jasné, že se název opilství obecně v myslích právně nevzdělaných jedinců nesetká s takovým porozuměním jako například trestný čin vraždy či krádeže, kdy je obsah jasný a název ho přesně vystihuje, ale dle mého názoru by přílišná formálnost nabourala princip obecnosti a pokud by zákonodárce v takto nastaveném trendu pokračoval, mohlo by dojít k roztržitému stávajících trestných činů na mnoho dalších tak, aby byla vždy přesně vystižena podstata a obsah daného jednání. I když označení opilství není zcela přesné, český jazyk zkrátka nemá krátké odpovídající označení pro tak komplikované složené jednání jako třeba němčina, užívající pojmu *Vollrausch*, tedy opojení nebo plné opojení.⁴⁹

Myslím si, že samotný název, potažmo vnímání laické veřejnosti, není takovým problémem, vzhledem k faktu, že není jediným označením v trestním právu, jež přesně nevystihuje to, co si pod ním většina lidí představí, a také fakt, že trestný čin opilství tvoří co do četnosti spáchání naprosto mizivou část z celkového počtu trestných činů. Je důležité, aby obsah a smysl znali především ti, jež budou jiné před soudem zastupovat, či o činech jiných rozhodovat.

3. Skutková podstata trestného činu opilství dle aktuální právní úpravy

V každé společnosti dochází k jednání, které svým obsahem porušuje hodnotový systém a společnost se proti takovému jednání brání trestněprávními prostředky. Aby bylo jasné, které jednání bude postiženo těmito prostředky, je zapotřebí vymezit obsah takového jednání, a to za použití obecných podmínek pro tvorbu trestněprávních zákonů, tedy aby takto určené

⁴⁷ TERYNGEL, *Návrat k „Rauschdeliktu“*, s. 26 a násl. s. 11.

⁴⁸ CÍSAŘOVÁ, VANDUCHOVÁ, *Nepřičetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, s. 40

⁴⁹ LANGER, *Trestný čin opilství (dokončení 1. části)*, Bulletin advokacie, 03/2005, str. 30.

znaky byly přesné, jasné a výstižné dle zásady *nullum crimen sine lege certa*, samozřejmě při zachování určité míry obecnosti. Typové znaky blíže charakterizují objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku trestného činu. Obecně řečeno těmito znaky zákonodárce určuje hranice trestněprávní kriminalizace, a také uskutečňuje ústavní zásadu, že pouze zákon stanoví, jaké jednání je trestným činem a jaký postih je za něj možno uložit.⁵⁰

“Skutkovou podstatou určitého druhu trestného činu tedy rozumíme souhrn jeho typových znaků, které na jedné straně vyjadřují typovou škodlivost daného druhu trestného činu pro společnost a na druhé straně odlišují tento druh trestného činu od jiných druhů trestných činů.”⁵¹

Aby se jednalo o trestný čin, je třeba splnit všechny pojmové znaky, mezi něž patří vedle typových znaků (skutkové podstaty) i obecné požadavky na pachatele (pachatelův věk a přičetnost) a konečně třetí pojmový znak, a to protiprávnost. V souhrnu tyto prvky tvoří tzv. formální znaky trestného činu.

Za účinnosti trestního zákona z roku 1961 se k těmto formálním znakům přidával ještě znak materiální, spočívající v nebezpečnosti jednání pro společnost, nicméně vzhledem k rozporu tohoto principu s principy právního státu a zákazem libovůle při rozhodování o trestnosti jednání od něj, a potažmo od materiálně-formálního pojetí trestného činu, bylo se stávajícím trestním zákoníkem upuštěno.

Tento materiální znak byl v současné úpravě nahrazen ustanovením §12 odst. 2 trestního zákoníku: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“ Jde o zakotvení zásady, že trestní právo funguje na principu *ultima ratio*, tedy jako nejzazší prostředek ochrany zájmů, přičemž také tlumí přílišnou tvrdost, které uplatněním formálního pojetí trestného činu mohou vznikat.

Od skutkové podstaty je třeba odlišit konkrétní skutkový děj, který se vyznačuje různými specifickými okolnostmi, které procesem abstrakce a generalizace postupně

⁵⁰ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 163

⁵¹ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 97.

vytvořily skutkovou podstatu, jež následně odráží podstatné znaky všech stejnorodých skutků.⁵²

Skutková podstata trestného činu opilství, v ustanovení § 360 trestního zákoníku závisí v tom, že se pachatel, byť i z nedbalosti, přivede požitím nebo aplikací návykové látky do stavu nepřičetnosti, a v tomto stavu spáchá čin jinak trestný. Takto formulovaná skutková podstata trestného činu představuje výjimku z ustanovení § 26 trestního zákoníku, tedy že dotyčný, jenž se dopustil trestného činu v nepřičetnosti, není za něj trestně odpovědný. Zavinění se vyžaduje pouze ve vztahu k přivedení se do stavu nepřičetnosti, k činu v nepřičetnosti spáchaném, tedy tzv. kvazideliktu již nikoli. Kvazidelikt představuje pouhou objektivní podmínku trestnosti.

Ve druhém odstavci ustanovení §360 jsou uvedeny zvláštní případy tzv. *actiones liberae in causa*, které mohou mít buď dolůzní nebo kulpózní podobu, a které jsou zároveň výjimkou z použití odstavce prvního. Jednání volné ve své podstatě bude předmětem další kapitoly této práce.

3.1. Objekt

Každá skutková podstata trestného činu má své znaky obligatorní a fakultativní. Mezi obligatorní znaky patří výše zmíněné typové znaky, tedy objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka trestného činu, a i když nemusí být všechny obsaženy v dispozici, u každé skutkové podstaty existují, protože i v případě absence jediné z nich se o skutkovou podstatu nejedná.⁵³

Objekt trestného činu je zpravidla definován jako společenské vztahy, zájmy a hodnoty společnosti, chráněné trestním zákoníkem. Systematika zvláštní části trestního zákoníku, potažmo seřazení trestných činů do hlav, závisí na objektu, který tím pádem představuje klíčové východisko pro určení společenské nebezpečnosti i významu právem chráněného zájmu. Jak bylo zmíněno výše, český trestní zákoník ve své zvláštní části akcentuje ochranu jednotlivce, na rozdíl od zákona předchozího, jenž v hlavě první soustředil protispolečenská jednání. Ve světle této změny je předně chráněn život a zdraví osob, jež jsou zároveň objektem trestných činů hlavy první, tedy mají z hlediska systematiky největší význam.

⁵² JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 164.

⁵³ Tamtéž.

Objekt lze dále dělit dle stupně jeho obecnosti, a to na druhový, kterým se míní ty nejdůležitější zájmy a hodnoty chráněné trestním právem. Dále rozlišujeme objekt druhový, jenž je vyjádřen společnými rysy individuálních objektů určitých trestných činů, jinými slovy užší skupinou příbuzných chráněných zájmů. Jak bylo zmíněno výše, dle druhových objektů zákonodárce seskupuje jednotlivé trestné činy do hlav ve zvláštní části trestního zákoníku.⁵⁴

Trestný čin opilství je zařazen v hlavě desáté zvláštní části trestního zákoníku „Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných“. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku tuto hlavu popisuje takto: *„Hlava desátá zvláštní části trestního zákoníku chrání široké spektrum společenských vztahů, zájmů a hodnot, které jsou nezbytné k tomu, aby stát budovaný na principech demokracie a zákonnosti mohl bezchybně vykonávat svoje funkce v zájmu veřejnosti. Jde o trestné činy, které přímo nebo nepřímo ohrožují řádnou činnost orgánů státu, územní samosprávy, jiných orgánů veřejné moci nebo jinak ohrožují pořádek ve věcech veřejných, zejména nerušené fungování orgánů státní správy, orgánů územní samosprávy, soudů a ostatních orgánů veřejné moci, důsledné uplatňování zákonnosti, výkon pravomoci úředních osob (dříve „veřejných činitelů“), čistotu veřejného života a ochranu obecných zájmů i práv a svobod jednotlivců v rámci veřejného pořádku.“*⁵⁵

Hlava desátá se dále člení na osm dílů a trestný čin opilství je zařazen v dílu šestém s názvem „Jiná rušení veřejného pořádku“, vedle trestných činů *šíření poplašné zprávy, výtržnictví a hanobení lidských ostatků*. Důvodová zpráva mezi objekty šestého dílu hlavy desáté dále řadí *„veřejný pořádek proti jednáním šířícím poplašné zprávy, výtržnickým, vandalským a jiným podobným narušováním“*, z čehož je vidno, že hlava desátá má velice široký okruh společenských zájmů, jež chrání. Soubor zájmů, jak jsou uvedeny v důvodové zprávě, představuje druhový objekt tak, jak o něm bylo pojednáno výše, přičemž hlavním objektem je občanské soužití v tom nejširším slova smyslu a objektem sekundárním jsou hodnoty, které může konkrétní pachatel svým jednáním ohrozit či poškodit, tedy škála těchto objektů je velice široká.⁵⁶

⁵⁴ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 174 a násl.

⁵⁵ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku.

⁵⁶ ŠÁMAL, P., a kol.: *Velké komentáře, Trestní zákoník II. Zvláštní část (§140 - 421)*, 2. vydání, Praha, C.H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5, s. 3335.

3.2. Objektivní stránka

Objektivní stránka trestného činu popisuje způsob spáchání trestného činu a jeho následky, resp. jednání pachatele, následek tohoto jednání a příčinnou souvislost mezi nimi, přičemž tyto výše uvedené znaky patří ke znakům obligatorním, vedle nichž existují i znaky fakultativní (místo a čas jednání, způsob spáchání, popř. účinek nebo použitý prostředek), které se mohou objevovat u různých skutkových podstat.⁵⁷

Konkrétně u opilství je u objektivní stránky jednání rozděleno na dvě fáze, kdy prvním jednáním se pachatel přivede do stavu nepřičetnosti požitím či aplikací návykové látky a v druhé fázi jednání spáchá čin jinak trestný neboli kvazidelikt, jemuž se budu věnovat níže v této kapitole.

3.2.1. Návyková látka

Požitím se míní vpravení předmětné návykové látky do organismu orálně, zatímco aplikace zahrnuje všechny ostatní způsoby intoxikace (análně, injekčně, vdechováním, čicháním, šňupáním, polykáním šťáv při žvýkání listů koky, kouřením, působením přes pokožku formou obkladu nebo koupele apod.).⁵⁸

Definici návykové látky nalezneme ve výkladových ustanoveních, a to konkrétně v ustanovení § 130 trestního zákoníku znějící: *„Alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.“*

Předchozí úprava v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. obsahovala kromě uvedení do stavu nepřičetnosti požitím nebo aplikací návykové látky i možnost uvedení do stavu nepřičetnosti „i jinak“. Těžko říci, zda šlo o záměr, kterým by zákonodárce postihl i všemožné způsoby přivedení se do stavu nepřičetnosti, mezi něž lze zařadit například vědomé vysazení předepsaných léků nebo ignorace určitého způsobu životosprávy, pokud by tyto vedly ke zdravotním komplikacím, jež by založily nepřičetnost (například diabetik konzumující cukr i přes zákaz lékaře)⁵⁹ nebo zkrátka slepě převzal úpravu ze zákona předcházejícího. Ať tomu bylo jakkoli, přítomnost této formulace v zákonném ustanovení měla za následek postižení

⁵⁷ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 97.

⁵⁸ TERYNGEL, *Návrat k „Rauschdeliktu“*, s. 27.

⁵⁹ ŘÍHA, J.: *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, Kriminalistika - čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi č. 04/2002, s. 268.

případů uvedení se do stavu nepřičetnosti užíváním drog, protože zákon č. 140/1961 Sb. ještě definici návykové látky neobsahoval. Později se z ní ale stal nástroj k postižení případů, na které zákonodárce nepamatoval, nebo vzhledem k vývoji na poli návykových látek ani pamatovat nemohl. Proto mi vypuštění tohoto dovětku v současné úpravě nepřipadá zrovna šťastné vzhledem k faktu, že k vývoji dochází neustále a formulace “i jinak” byla v tomto smyslu nadčasová. Z výše uvedeného vyplývá, že pokud se pachatel přivede do stavu nepřičetnosti tímto „jiným“ způsobem, nedopustí se nadále trestného činu opilství, nýbrž některého z případů *actio libera in causa*.⁶⁰

Za zmínku rozhodně stojí, že návyková látka není definována jen v trestním zákoníku, nýbrž i v jiných předpisech, a to konkrétně v zákoně č. 167/1998 Sb. o návykových látkách, jež v ustanovení §2 odst. 1 pís. a) uvádí, že: „*Návykovými látkami jsou omamné látky a psychotropní látky uvedené v přílohách č. 1 až 7 nařízení vlády o seznamu návykových látek.*“ Stejně jako výše zmíněná debata o přesnosti názvu trestného činu opilství, i zde je potíž s šíří a vágností pojmu „návyková látka“, vedle obsahové nepřesnosti, kdy ne každá látka schopna přivést jedince do stavu nepřičetnosti musí nutně u dotyčného vzbuzovat návyk. Opět bych v této situaci přihlížel spíše ke smyslu a účelu dané normy a nikoli k čistě technické stránce. V definici uvedené v zákoně o návykových látkách jsou tyto blíže specifikovány jak tím, že jsou rozděleny na látky omamné a psychotropní, tak tím, že jejich výčet je uveden v nařízení vlády č. 463/2013 Sb. o seznamech návykových látek, či v zákoně č. 200/1990 Sb. o přestupcích. Pro účely trestního práva se samozřejmě přihlíží k definici v trestním zákoníku, která do jisté míry zmíněné nedostatky kompenzuje tím, že rozhodná skutečnost spočívá ve schopnosti látky nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.⁶¹ Pro všechny způsoby uvedení se do stavu nepřičetnosti se vyžaduje zavinění, alespoň ve formě nevědomé nedbalosti.

3.2.2. Následek

Druhou fází k naplnění objektivní stránky trestného činu opilství je následek, zpravidla škodlivý. Následkem jednání pachatele je porušení, či ohrožení určitého zájmu chráněného trestním zákoníkem, přičemž je možné též mluvit o individuálním objektu trestného činu. V širším slova smyslu je tímto individuálním objektem opilství občanské soužití a veřejný

⁶⁰ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 879.

⁶¹ Za návykovou látku ve smyslu § 130 trestního zákoníku označen například oxid dusný (rajský plyn), viz Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 3 Tdo 705/2005 ze dne 9. 6. 2005.

pořádek, v užším potom konkrétní chráněný zájem, jež je dotčen kvazideliktem. Toto ohrožení či porušení občanského soužití, resp. veřejného pořádku musí být vyvoláno bezprostředním jednáním pachatele na rozdíl od následku kvazideliktu, který, ač se může zdát nepodstatným, má mnohdy význam pro stanovení výměru a druhu trestu a další okolnosti od toho odvislé, jako například typ věznice, do které bude pachatel zařazen.⁶² Dle Říhy je vzhledem k neobvyklé povaze trestného činu opilství sporné, jaký následek je předmětem posuzování, a potažmo tedy i jaký trestný čin.

Názor většinové části autorů je, že se jedná o abstraktní ohrožovací trestný čin, jelikož ohrožení spočívá v samotném uvedení se do stavu nepřičetnosti a z důvodu ekonomie a subsidiarity trestní represe je odpovědnost omezena na případy, ve kterých dojde k jednání mající znaky trestného činu a onen kvazidelikt bude pouze objektivní podmínkou trestnosti.

Toto pojetí vychází z předpokladu, že primárním objektem je občanské soužití neboli ochrana celé společnosti před nebezpečím plynoucím z jednání takto opojených jedinců a právní statek porušen kvazideliktem je porušen sekundárně. Dalším argumentem je fakt, že kvazidelikt není krytý zaviněním a cílem prevence ve vztahu k potenciálním pachatelům není, aby se nedopouštěli v opojení protiprávního jednání, nýbrž aby se do takového stavu nepřiváděli, protože by při nejmenším měli a mohli vědět, že v takovém stavu mohou spáchat takové jednání, tedy čin jinak trestný. Autoři zastávající názor, že opilství je konkrétním ohrožovacím deliktem, jsou v menšině. Hlavním argumentem spočívá v tom, že pachatelovo zavinění se vztahuje i na fakt, že nebezpečí v daném případě skutečně vznikne a nestačí pouhé abstraktní nebezpečí, že u osob nepřičetných vlivem návykových látek je pravděpodobnost spáchání protiprávního jednání vyšší než u osob přičetných. V dané situaci má pachatel tedy předvídat, že v případě, kdy se do stavu nepřičetnosti přivede, může vzniknout konkrétní nebezpečí a zavinění má být jak určitý typ trestné činnosti, tak protiprávnost takového jednání.⁶³

3.2.3. Kvazidelikt – jednání jinak trestné

Samotné spáchání kvazideliktu je druhou fází pachatelova jednání (*actio subsequens*), následující po přivedení se do stavu nepřičetnosti, tedy fází první (*actio praecedens*). Kvazideliktem, jak bylo již uvedeno výše, je jednání, které má jinak znaky trestného činu.

⁶² Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 2. 2009, sp. zn. 3 To 50/2009.

⁶³ ŘÍHA, *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, s. 269

V případě opilství bude typicky chybět příčetnost jako obecný znak a zavinění jako znak typový. Kvazidelikt může mít povahu jak ohrožovacího, tak poruchového trestného činu vzhledem k tomu, že samotné protiprávní jednání v nepřičetnosti může být v podstatě jakýmkoli trestným činem, včetně vývojových stádií a účastenství.⁶⁴ Je jasné, že některé trestné činy budou díky svému charakteru velice nepravděpodobné, zejména ty, u nichž je objektivní stránka komplikovaná, a k jejichž spáchání je třeba značného soustředění a pozornosti, případně složité jednání, například počítačová kriminalita nebo hospodářské trestné činy. Převládajícím názorem nadále zůstává, že kvazidelikt je pouhou objektivní podmínkou trestnosti, která slouží jako omezení trestní represe na jednání zaviněně nepřičetných pachatelů, pouze v případě takového ohrožení občanského soužití, které zároveň naplňuje znaky jiného trestného činu.⁶⁵

Následkem kvazideliktu bude ohrožení nebo porušení objektu, přičemž v abstraktně-ohrožovacím pojetí by tento neměl mít z hlediska trestní odpovědnosti pachatele význam, jelikož není krytý zaviněním pachatele. Zavinění kryje pouze ono přivedení se do stavu nepřičetnosti, k čemuž uvádí Teryngel následující: *„Teoreticky měl přicházet v úvahu přísnější trest pro pachatele, který např. jako narkoman ví, že aplikací „své dávky“ se dostane do stavu nepřičetnosti, dokonce právě proto drogu aplikuje, a pak řídí motorové vozidlo, než u pachatele, který drogu aplikuje poprvé, neví, že se může do stavu nepřičetnosti uvést (ač by to vědět měl a mohl), (...) a v tomto stavu se dopustí činu, který by jinak byl posouzen jako vražda.“*⁶⁶ Tuto teoretickou koncepci zdá se převzal i zákonodárce, který stanovil ve srovnání s úpravami sousedních států trest vskutku přísný, přičemž se z něj dá usuzovat, že kvalita kvazideliktu hraje zásadní roli při stanovení trestu a tím odporuje koncepci trestání zaviněného přivedení se do stavu nepřičetnosti a trestá jednání učiněné v nepřičetnosti, čímž dle mého názoru odporuje zásadě trestní odpovědnosti za zavinění. Je žádoucí do jisté míry kvalitu kvazideliktu zohlednit, jak uvádí Langer: *„Jiným trestem bude potrestán pachatel trestného činu opilství, který by jinak, nebýt nepřičetnosti přivozené si způsobem popsáním v § 360 TZ, byl potrestán za výtržnictví, a jiný trest bude vyměřen pachateli kvazideliktu vraždy.“*⁶⁷ Schůdným řešením by tedy bylo případně sazbu za trestný čin opilství snížit.

⁶⁴ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 916.

⁶⁵ ŘÍHA, *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, s. 271.

⁶⁶ TERYNGEL, *Návrat k „Rauschdeliktu“*, s. 29.

⁶⁷ LANGER, *Trestný čin opilství (dokončení 1. části)*, s.33.

O kvazidelikt se nejedná ani v případech, kdy je zneužití návykové látky znakem skutkové podstaty, jak je tomu například u trestných činů *vyhýbání se výkonu služby* (§ 384 trestního zákoníku), *vyhýbání se výkonu služby z nedbalosti* (§ 385 trestního zákoníku) a *vyhýbání se výkonu strážní, dozorcí nebo jiné služby* (§ 388 trestního zákoníku) naopak kvazideliktem může dle teorie být *ohrožení pod vlivem návykové látky* dle §274 trestního zákoníku.⁶⁸

3.2.4. Příčinná souvislost

Příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a následkem, jinak též kausální nexus, je posledním obligatorním znakem objektivní stránky trestného činu opilství.

3.3. Subjekt

Dalším obligatorním znakem skutkové podstaty je subjekt, který charakterizuje pachatele trestného činu. České trestní právo užívá zásady individuální trestní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za vlastní jednání. Tato zásada byla ovšem prolomena přijetím zákona č.418/2011 Sb., který zavedl trestní odpovědnost právnických osob. Vzhledem k faktu, že trestný čin opilství je deliktem vlastnoručním, lze ho tedy spáchat jen bezprostředním jednáním fyzické osoby, je spáchání právnickou osobou, stejně jako spolupachatelství či nepřímě pachatelství⁶⁹ vyloučeno. Dle ustanovení § 22 trestního zákoníku se pachatelem rozumí ten, „*kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná*“. Za pachatele lze označit jedine fyzickou osobu, která splňuje zákonem vymezené podmínky, a to obecně požadavek věku („*Kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný*“ dle ustanovení § 25 trestního zákoníku a přičetnosti dle § 26 tamtéž. Ve druhém odstavci ustanovení § 22 je dále upraven institut nepřímého pachatele. Drtivá většina trestných činů může být spáchána v rámci splnění obecných podmínek, kýmoli, a jen pro zlomek trestných činů se požadují zvláštní vlastnosti, způsobilost nebo postavení pachatele, tzv. *zvláštní subjekt*.⁷⁰

⁶⁸ JELÍNEK, *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*, s.530, 532.

⁶⁹ Ustanovení § 22 odst. 2 trestního zákoníku uvádí: „*Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.*“

⁷⁰ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 151, 154.

Problematice účastenství (v užším slova smyslu organizátorství návodu a pomoci) se budu stejně jako účastenství na kvazideliktu zabývat v další kapitole.

3.4. Subjektivní stránka

Posledním z obligatorních znaků skutkové podstaty je subjektivní stránka, která obsahuje soubor znaků vztahující se k psychice pachatele, tedy jeho vnitřnímu rozpoložení ve vztahu k trestnému činu. Subjektivní stránka má jediný obligatorní znak, a to zavinění. Na kvazidelikt se jako na pouhou objektivní podmínku trestnosti nevztahuje zavinění pachatele, to se totiž vztahuje pouze na přivedení se do stavu nepřičetnosti. Zavinění se zkoumá pouze ve vztahu k následku a k jednání, jímž se dotyčný do stavu nepřičetnosti přivedl. Pokud by se vztahovalo i na kvazidelikt, jednalo by se o některou z forem *actio libera in causa*. Ovšem Říha k této problematice také uvádí že: „*Všeobecná znalost nebezpečnosti „opojení“ návykovými látkami pro okolí je minimálním požadavkem zásady zavinění.*“⁷¹

Z ustanovení trestního zákoníku je patrné, že opilství lze spáchat jak úmyslně, tak z nedbalosti (ustanovení §360 trestního zákoníku ve spojení s §13 odst. 2). V případě, že by měl pachatel v úmyslu pouze se opít, nikoli si přivodit stav nepřičetnosti, přichází v úvahu nanejvýš nepřičetnost nedbalostní.

U trestného činu opilství se musí jednat ve shodě se zásadou *nullum crimen sine culpa* vždy o zaviněnou nepřičetnost, jak uvádí usnesení Nejvyššího soudu takto: „*Nemůže-li pachatel ovládnout nutkání požití alkoholické nápoje (např. pro konečnou fázi závislosti na alkoholu) a neovládá tak ani to, zda se přivede požitím alkoholických nápojů do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí jednání, které má jinak znaky trestného činu, nelze jej učinit vůbec trestně odpovědným, neboť jeho trestnost je vyloučena právě pro nepřičetnost.*“⁷²

4. Teoretické přístupy ke koncepci trestného činu opilství

Jak bylo uvedeno ve druhé kapitole, jednou ze skalních zásad v trestním právu je zásada *nullum crimen sine culpa*, tedy trestní odpovědnosti za zavinění. Dva základní přístupy k problematice jednání osob v zaviněné nepřičetnosti, jež má jinak znaky trestného činu, by se daly označit za protipóly, kdy prvním z nich je striktní uplatnění zásady odpovědnosti za

⁷¹ ŘÍHA, *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, s. 271.

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007 ze dne 21. 1. 2008.

zavinění a druhým uplatnění plné trestní odpovědnosti. Z dikce ustanovení §26 trestního zákoníku plyne, že kdo je nepříčetný, nemůže jednat zaviněně a pro výše zmíněné první pojetí to znamená úplnou beztrestnost pachatele za takové jednání. Druhým řešením je plná odpovědnost, kdy se ke stavu nepříčetnosti vůbec nepřihlíží, což by do jisté míry mělo vliv na vnímání bezpečnosti společnosti, nicméně je v přímém rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění. Oba tyto přístupy jsou nevyvážené z hlediska dostatečného a spravedlivého potrestání pachatele se současným respektováním zásady trestní odpovědnosti za zavinění, přičemž hlavním předmětem sporu v této otázce je jak a do jaké míry zohlednit při řešení daných situací kvazidelikt a jakou roli mu vůbec v daném problému přisoudit.

Třetím přístupem je syntéza obou přístupů do koncepce trestného činu opilství. Přesněji řečeno, třetí přístup si z obou předchozích bere jejich klady, kdy za současného respektování zásady odpovědnosti za zavinění, které se zkoumá ve vztahu k přivedení se do stavu nepříčetnosti (nikoli ve vztahu ke kvazideliktu, jelikož by se jednalo o případ *actio libera in causa*) uplatňuje i trestní odpovědnost za takové jednání, čímž naplňuje znak ochrany společnosti. Vzhledem k různým názorům, především na samotný kvazidelikt, vzniklo v minulosti několik teoretických přístupů k trestnému činu opilství, jejichž původ lze sledovat především u německých autorů, a které v této kapitole blíže popíši.

4.1. Opilství jako výsledkem kvalifikovaný delikt

První z řešených teorií je pojetí opilství jako výsledkem kvalifikovaného deliktu. Tento přístup vychází z názoru, že základním prvkem je přivedení se do stavu nepříčetnosti, což Říha nazývá „nestřídmostí“⁷³, která je sama o sobě považována za materiální bezprávi, nicméně tato nestřídmost ovšem poutá pozornost trestního postihu až v momentě, kdy kvůli ní dojde ke spáchání kvazideliktu. Kvazidelikt je v tomto případě pouze objektivní podmínkou trestnosti, i přesto se k jeho závažnosti následně přihlíží při ukládání trestu. Pachatelovo jednání je tedy posuzováno z hlediska objektivní odpovědnosti, kdy odpovídá za jednání učiněné v nepříčetnosti, aniž by byl zkoumán jeho vnitřní vztah k tomuto jednání. Tento rozpor činí z teorie opilství jako výsledku kvalifikovaného deliktu teorii přežitou, jelikož objektivní odpovědnost je v moderním trestním právu nepřijatelná.⁷⁴

⁷³ ŘÍHA, J.: *Ještě k trestnému činu opilství*. Bulletin advokacie č. 04/2006, s.32.

⁷⁴ ŘÍHA, J.: *Ještě k trestnému činu opilství*. Bulletin advokacie č. 04/2006, s.32.

4.2. Opilství jako výjimka z principu viny

Dle další z teorií je opilství pouhou výjimkou z principu viny. Hlavním rozdílem je odlišné pojetí základu odpovědnosti, který se nesoustředí na stav pachatele v době spáchání, který je zde podmínkou pro užití dané skutkové podstaty, ale na kvazidelikt jako samotný důvod trestnosti. Fakt, že se k psychickému stavu pachatele v tomto případě nepřihlíží, činí samotný název kvazidelikt nesprávným, protože v koncepci kvazideliktu, jak na něj nahlíží současná úprava je přivedení se do stavu nepřičetnosti jeho klíčovou součástí. Tato teorie má nejbližší k pojetí dle ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákona ve znění účinném od roku 1961 do novely zákonem č. 557/1991 Sb., kdy k naplnění skutkové podstaty trestného činu opilství nebyl vyžadován vnitřní vztah pachatele ke spáchanému kvazideliktu. Nutno dodat, že tato stejně jako teorie předchozí je v rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění.

4.3. Opilství jako abstraktní ohrožovací delikt

Tuto teorii jsem zmínil v předchozí kapitole ve vztahu k objektivní stránce trestného činu. Z pohledu teoretického přístupu k pojetí trestného činu opilství je tento mezi autory nejrozšířenější⁷⁵.

Obecně se dle teorie mezi abstraktně ohrožovací trestné činy řadí formální trestné činy, tedy takové obsahově čistě činnostní (komisivní) nebo pravé omisivní trestné činy, u kterých pro vznik trestní odpovědnosti není zapotřebí účinek. Samotné ohrožení není součástí skutkové podstaty trestného činu. Odlišnou skupinou jsou tzv. *výsledčné* trestné činy, které se dále dělí na *poruchové* a *konkrétně ohrožovací*. Nezbytnou součástí skutkové podstaty výsledčných deliktů je hmotný předmět útoku, tedy konkrétní předmět, jež je trestným činem porušen. Hlavním rozdílem mezi poruchovými a konkrétně ohrožovacími trestnými činy je intenzita útoku. Zatímco u poruchového je následkem pachatelova jednání účinek, tedy porucha na hmotném předmětu útoku, u konkrétně ohrožovacího je hmotný předmět útoku pouze ohrožen, což postačí k naplnění znaků skutkové podstaty.⁷⁶

Jako v předchozím přístupu, je i zde kvazidelikt pouhou objektivní podmínkou trestnosti a zavinění se ve vztahu k němu nezkoumá, stejně ani k faktu, že by protiprávní jednání vůbec mohl spáchat. Zavinění se vztahuje pouze na přivedení se do stavu nepřičetnosti jako okolnost, z níž zákon odvozuje nebezpečnost takového jednání, které je ze

⁷⁵ Kromě Říhy se s tímto názorem lze setkat i v dalších publikacích viz. LANGER, *Trestný čin opilství: 1. část.*, s. 55 - 59., DOLENSKÝ, *Opilství*, s. 37.

⁷⁶ ŘÍHA, *Ještě k trestnému činu opilství*. Bulletin advokacie č. 04/2006, s. 33.

své podstaty nevypočitatelné a mnohdy i neovladatelné. Z výše uvedeného vyplývá, že zde k porušení zásady odpovědnosti za zavinění nedochází, jelikož je obecně známým faktem, že osoby pod vlivem návykových látek, jsou k porušování práv náchylnější, a tento stav lze tím pádem považovat za materiální základ trestného činu. Z důvodu ekonomie trestní represe je ale použití příslušného ustanovení omezeno na případy, kdy ke spáchání kvazideliktu skutečně dojde.⁷⁷

4.4. Opilství jako konkrétně ohrožovací delikt

Opakem posledně zmíněného přístupu je nahlížení na opilství jako na konkrétně ohrožovací delikt. Dle jeho zastánců je pro trestnost jednání podstatné to, že pachatel věděl, nebo alespoň vědět měl a mohl, že se po intoxikaci bude dopouštět protiprávního jednání, jinak řečeno, že má pod vlivem sklony k výtržnostem. Nežádá se znalost konkrétních trestných činů páchaných v tomto stavu, přičemž zmíněná náchylnost k výtržnostem by musela být dotyčnému v každém případě prokázána, jinak by se opět jednalo o porušení zásady *nullum crimen sine culpa*. Obecně vzato není výsledkem každé nepřičetnosti páchaní trestné činnosti, proč by bylo nepřiměřeně přísné trestat exces v podobě spáchání činu jinak trestného. Tato teorie se opírá především o domněnku nebezpečnosti nepřičetnosti a teze, že by každý měl počítat s možností, že se po opojení dopustí protiprávního jednání, což je nepřipustné zobecnění pouhé možnosti, nikoli pravidelně se vyskytujícího jevu.⁷⁸

Jak jsem zmínil výše, oba názorové tábory mají výhrady k opačnému pojetí, přičemž zastánci pojetí opilství jako abstraktně ohrožovacího deliktu uvádějí proti teorii konkrétního ohrožovacího deliktu argument, že pokud by měl pachatel znát své sklony k páchaní trestné činnosti, nebyla by jasná hranice mezi opilstvím a *actio libera in causa*, protože pokud by se měl zjišťovat vnitřní vztah pachatele ke kvazideliktu, tedy konkrétnímu činu spáchanému v nepřičetnosti, s nímž měl nebo mohl počítat, naplňuje to znaky *actio libera in causa*. Navíc zjišťování či prokázání by bylo nesmírně obtížné a nepochybně by tento postup měl vliv na délku řízení stejně jako na ekonomickou stránku věci. Argumentem jdoucím opačným směrem je, že abstraktní pojetí staví čistě na domněnce nebezpečnosti stavu nepřičetnosti bez přihlídnutí ke kvazideliktu, nicméně správně podotknuto je, že se ke kvazideliktu přihlíží při stanovení druhu a výměry trestu (trest za opilství nesmí být přísnější než trest za spáchaný

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

delikt, pokud by nebylo pachatelovy nepřičetnosti), i když je v tomto pojetí pouhou objektivní podmínkou trestnosti. Nelogické je to především z důvodu posouvání trestního rámce na základě kritéria irelevantního z pohledu viny.⁷⁹

4.5. Opilství jako delikt *sui generis*

Poslední teorie zastává názor, že opilství je ohrožovacím deliktem *sui generis* (tzv. zprostředkující teorie) a hledá střední cestu mezi abstraktně ohrožovacím a konkrétně ohrožovacím pojetím, a snaží se z obou vzít to nejlepší a zároveň eliminovat nedostatky. Zprostředkující teorie odmítá trestnost samotného přivedení do stavu nepřičetnosti dle abstraktně ohrožovací teorie a zároveň oslabuje vztah pachatele ke kvazideliktu podle konkrétně ohrožovací teorie. Nepožaduje předchozí zkušenost pachatele s kriminálním chováním ve stavu opojení, naopak předpokládá obecné povědomí každého o nepředvídatelnosti chování nepřičetných osob, a z toho plynoucí možnosti páchaní násilností, či jiné trestné činnosti. Každý příležitostný konzument alkoholu nebo návykových látek je schopen posoudit vliv této látky na své chování, a tedy i z nabyté zkušenosti následně posoudit, zda má ve stavu opojení sklony k výtržnostem. Říha uvádí příklady k tomuto obecnému povědomí, které představují výjimku, a to konkrétně absolutní neznalost účinků alkoholu a jiných návykových látek u mladistvých, či kdy dotyčný s vědomím toho, že se do stavu nepřičetnosti přivede, učiní veškerá opatření, aby ke spáchání případného kvazideliktu nedošlo a tyto bez jeho viny selžou.⁸⁰

5. Trestání opilství

*„Trestem rozumíme zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Trest, následek činu, na němž lpí vina, spočívá v právní újmě a ta je pachatelem trestného činu pociťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být jako taková přijímána“.*⁸¹

Stejně jako všechny ostatní oblasti práva i instituty práva trestního, prodělala teorie o trestání pachatelů trestných činů vývoj. Klasická škola trestního práva, již řadíme do 19. století, považovala trest za odplatu, za mstu, která má být svou závažností přiměřená spáchanému činu.⁸² Z dnešního pohledu mluvíme o tzv. absolutní (retributivní) teorii, která

⁷⁹ ŘÍHA, *Ještě k trestnému činu opilství*. Bulletin advokacie č. 04/2006, s. 33.

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 392.

⁸² CÍSAŘOVÁ, VANDUCHOVÁ, *Nepřičetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, s. 71

nespojuje s trestem žádnou sociální či společenskou funkci, trestá se, protože bylo spácháno zlo. Mezi zastánce této teorie patřili například Immanuel Kant, či Georg W. Hegel, kteří dále rozšířili tuto teorii o to, že trest je účelem sám o sobě a žádné společenské účely mít nemá. Opakem retribuční teorie trestu je teorie relativní (preventivní). Relativních teorií je několik, přičemž jejich hlavním společným znakem je snaha, aby trest vedle odplaty za spáchané zlo obsahoval ještě cíle užitečné samotné společnosti. Tato snaha je patrná u teorie psychologického donucení německého kriminalisty Anselma Feuerbacha, který do trestu zahrnul prvek prevence, a to jak generální, tak speciální. Generální prevence psychologickým donucením měla pohrůzkou trestu odradit případné pachatele od trestné činnosti a následná aplikace dokazovala, že pohrůzka je myšlena vážně. Kompromisem mezi těmito teoriemi je smísení účelných prvků z obou přístupů do tzv. teorie smíšené, jež požaduje spravedlivý trest pro pachatele odpovídající závažnosti činu a zároveň pozitivně působí jak na pachatele (individuální prevence), tak na celou společnost (generální prevence).⁸³

I když jsou teorie absolutní z historického pohledu o něco starší než ty relativní, nelze je považovat za zcela překonané, právě naopak. Dalo by se říci, že vlivem určité skepse společnosti z mnohých rehabilitačních a resocializačních programů, jež se mnohdy míjejí účinkem, získává pojetí trestu jako odplaty znovu na popularitě.⁸⁴

Co se účelu trestu týče, předchozí úprava, zákon č. 140/1961 Sb., měla ustanovení §23, které účel přesně vymezovalo, což bylo zvláštností i na poměry tehdejší doby. Aktuální zákon nahradil definici účelu úpravou obecných zásad trestání, jež vycházejí ze samotné podstaty právního státu. Patří mezi ně například zásada zákonnosti, tedy že tresty a ochranná opatření je možno ukládat jen na základě zákona. Ve světle výše uvedené tendence společnosti k renesanci retributivní teorie je třeba dodat, že i odplata pachateli musí být provedena v zákonných mezích a s respektováním zásady humanity trestu, která zakazuje ukládání krutých či nelidských trestů stejně jako požadavek na přiměřenost trestu, jenž je klíčovou složkou jeho spravedlnosti.⁸⁵

Právní úprava trestného činu opilství v zákoně č. 140/1961 Sb. umožňovala uložit pachateli trest odnětí svobody v rozmezí tři až osm let. Stejně jako výše zmíněná, tak i současná úprava, byla kritizována odbornou veřejností.⁸⁶ Terčem kritiky bylo zvýšení, už tak

⁸³ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s.298.

⁸⁴ Viz. 76.

⁸⁵ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 393.

⁸⁶ Například DOLENSKÝ, *Opilství*, s. 6 – 7, a dále TERYNGEL, *Návrat k „Rauschdeliktu“*.

v porovnání s ostatními státy vysoké, horní hranice trestní sazby z původních osmi na stávajících deset let. Fakt, že zákonodárce nevyšlyšel argumenty, odůvodňující snížení trestní sazby ve světle teoreticky podloženého pojetí trestného činu opilství jako abstraktně ohrožovacího deliktu, jak byl popsán v předchozí kapitole, způsobil mezi odbornou veřejností přinejmenším překvapení. Možnost vysvětlení přesně opačného postupu, jenž zákonodárce zvolil, měl prostřednictvím důvodové zprávy k trestnímu zákoníku, nicméně o důvodech zvýšení, či proč byla horní hranice trestní sazby zvýšena právě o dva roky, se vůbec nezmiňuje.

Pojetí trestného činu opilství jako abstraktně ohrožovacího deliktu tíhne spíše ke snižování trestní sazby, a to jak v jeho horní, tak i dolní hranici. Aktuálně platnou trestní sazbu změkčuje věta za středníkem v ustanovení §360 odst. 1, znějící: „*Dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším.*“ Není jasnějšího důkazu, že zákonodárce kromě nesmyslně vysoké sazby, jež odporuje koncepci většinového pojetí trestného činu opilství jako abstraktně ohrožovacího deliktu, ignoruje i fakt, že by kvazidelikt měl být pouhou objektivní podmínkou trestnosti a při stanovení druhu a výměry trestu ho používá jako určující faktor i přes fakt, že kvazidelikt není kryt zaviněním pachatele, jak bylo popsáno v kapitole o skutkové podstatě. Mimo jiné jde i o jasné prolomení zásady odpovědnosti za zavinění. Z následujících příkladů je patrné, že kvalita kvazideliktu skutečně značně ovlivňuje vůli soudu při stanovení druhu a výměry trestu.

„Podle skutkových zjištění soudu obviněný spáchal uvedený přečin tím, že dne 30. 4. 2011 v době kolem 01:10 hod. v prostoru před restaurací poté, co vědomě požil velké množství alkoholických nápojů, k jejichž požívání měl podstatně sníženou schopnost ovládací s ohledem na jeho epilepsii a závislost na alkoholu středně těžkého stupně, v kombinaci s léky na epilepsii v době, kdy se nacházel na pomezí středního a těžkého stupně opilosti (v krvi měl okolo 2,5 g/kg alkoholu v krvi) a kdy vlivem požitého alkoholu a léků byly jeho schopnosti rozpoznávací i ovládací vymizelé, uchopil před nejméně třemi svými kamarády poškozeného zezadu levou rukou za levé rameno a druhou ruku, ve které držel nůž s černou rukojetí a čepelí o délce 18 cm, přiložil k jeho krku, přičemž křičel, že všechny podřeže, takže v přítomných i s ohledem na jeho dřívější opilecké agresivní chování vzbudil strach z užití nože a stupňování násilí. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 19. 7. 2011, sp. zn. 3 T 155/2011, byl obviněný uznán vinným přečinem opilství a byl odsouzen podle § 360 odst. 1

trestního zákoníku věta za středníkem a za použití § 353 odst. 2 trestního zákoníku k trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců, přičemž mu byl výkon trestu podmíněně odložen na zkušební dobu osmnácti měsíců. Podle § 99 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku bylo obviněnému uloženo ochranné ústavní protialkoholní léčení.“⁸⁷

„Dne 29. 8. 2011 v době kolem 23,00 hod. na chodbě v přízemí domu, ve stavu několikaminutové poruchy vědomí kvůli patické opilosti po předcházejícím vědomém požití alkoholu v aktuální míře podnapilosti 0,64 až 1,57 promile alkoholu v krvi fyzicky napadl obviněný poškozenou brutálním způsobem tak, že ji chytil rukama za krk a několikrát jí udeřil hlavou o zeď, kopal ji nohama po celém těle a za soustavného fyzického napadání, jmenované přitom roztrhl tričko, osahával ji na prsou a snažil se poškozené svléci kalhoty, což se mu však pro její aktivní odpor nepodařilo; napadením jí pak způsobil kraniocerebrální trauma s traumatickou poruchou lícního nervu, pohmoždění hlavy a páteře, tříštivou zlomeninu nosních kůstek s výrazným omezením průchodnosti nosu, otřes mozku, mnohačetné oděrky po těle a kontuze ramene a paže, mnohačetné hematomy víček obou očí s následkem vzniku šedého zákalu, s trvajícím následkem ušní šelesti, poruchou spánku, občasnými závratěmi. Poškozená musela být též hospitalizována do 1. 9. 2011 na traumatologickém oddělení Nemocnice Prostějov a byla v důsledku napadení výrazně omezena v obvyklém způsobu života nejméně po dobu prvních tří týdnů pro výrazné bolesti po celém těle a závratě a trpí stále přetrvávajícími občasnými závratěmi, poruchou spánku a psychickými potížemi, pro které se stále ambulantně léčí. Za uvedený zločin byl obviněný odsouzen podle § 360 odst. 1 trestního zákoníku, za použití § 185 odst. 1 trestního zákoníku k trestu odnětí svobody v trvání tří roků, jehož výkon byl podle § 81 odst. 1 a § 82 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání tří roků.“⁸⁸

Jak je patrné z výše uvedených příkladů, závažnost činu jinak trestného zásadně ovlivňuje výměru trestu. U obou příkladů bylo nutné vycházet ze sankcí skutkových podstat kvazideliktů. Oběma pachatelům uložil soud podmíněné tresty, přičemž rozdíl v jejich výši je dílem právě závažností kvazideliktu, tedy významem chráněného zájmu a intenzitou jeho poškození či ohrožení.

Z vlastní zkušenosti mohu uvést, že drtivé většině laiků, jimž jsem se danou problematiku snažil přiblížit, připadalo zcela logické, že u závažnějšího kvazideliktu musí

⁸⁷ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 19. 7. 2011, sp. zn. 3 T 155/2011.

⁸⁸ Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 18. 12. 2012, č. j. 1 T 71/2012 – 200.

nastoupit i přísnější trest, možná právě proto, že teoretická konstrukce zásady *nullum crimen sine culpa* jim v případě, kdy si pachatel onu nepřičetnost způsobí sám, přijde logická zcela minimálně. Osobně zastávám názor, že současná sankce je přísná a přinejmenším nelogická, nicméně nemám problém s faktem, že se kvazidelikt při ukládání trestu zohledňuje. Ač kvazidelikt sice není kryt zaviněním pachatele, existuje stále ono výše zmíněné obecné povědomí o nebezpečnosti intoxikace, jež může vést k nepřičetnosti, a dále k páčání trestné činnosti, které by v rámci diskuse o trestném činu opilství a trestů za něj ukládaných měla působit jako generální prevence. Přímý psychický vztah pachatele tedy ke kvazideliktu není, ale povědomí o možnosti jeho vzniku nepochybně ano, tudíž přinejmenším chápu názor, že dochází k pouhému oslabení zásady odpovědnosti za zavinění, nikoli k jejímu úplnému popření.

Kromě trestu odnětí svobody, ať již nepodmíněného či podmíněčně odloženého, je za spáchaný trestný čin možno uložit ochranná opatření, tedy další z kompromisů mezi školou klasickou a pozitivistickou. Ochranná opatření mají s tresty obecně společné to, že jsou prostředkem státního donucení, ukládaným na základě zákona nezávislými soudy a slouží k ochraně společnosti. Nicméně od trestů se liší tím, že působí pouze na dotyčnou osobu a prvek generální prevence tu není akcentován. U ochranných opatření vystupuje do popředí snaha o terapeutické, výchovné či zabezpečovací působení na jednotlivého pachatele.⁸⁹

Ochranná opatření lze ukládat buď samostatně, nebo vedle jiného trestu, a konkrétně u trestného činu opilství připadá do úvahy nejvíce ochranné léčení a u mladistvých pachatelů ochranná výchova. Jak vidno z ustanovení § 99 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku, které výslovně stanoví, že soud může uložit ochranné léčení také tehdy, jestliže pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, je trestný čin opilství téměř „šitý na míru“ pro ukládání ochranného léčení.

Ve finále bude stanovení druhu a výměry trestu záviset na osobě soudce, jehož úkolem bude „*najít správnou výměru trestu odpovídající konkrétnímu stupni nebezpečnosti, který je spoluurčován mírou zavinění*“ a na druhé straně také na argumentačních dovednostech obhájců.⁹⁰

⁸⁹ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 300 – 302.

⁹⁰ DOLENSKÝ, *Opilství*. s. 37.

6. Trestná součinnost

Trestnou součinností se míní situace, kdy se na trestném činu podílí více spolupachatelů, nebo vedle pachatele ještě jiné osoby, a to zejména tím, že:

„a) trestný čin pachatele nebo spolupachatelů úmyslně zosnují, řídí, vyvolávají nebo takový čin umožňují či alespoň usnadňují,

b) zužitkují výnosy z trestného činu nebo

c) pachateli či spolupachatelům trestného činu nebo osobám na něm zúčastněným usnadňují uniknout trestnímu stíhání nebo trestu“⁹¹

Trestná součinnost má několik forem, přičemž jejich počet je předmětem uvážení. Obecnou formou trestné součinnosti je účastenství, které je takovou úmyslnou formou trestné činnosti, jež směřuje proti stejnému konkrétnímu zájmu, chráněného trestním zákoníkem. Účastenství lze dále pojmut v užším smyslu, tedy jako organizátorství, návod a pomoc, nebo ve smyslu širším, a to přiřazením spolupachatelství k výše zmíněným.⁹²

6.1. Účastenství na trestném činu opilství

Pokud vezmeme jednotlivé formy účastenství ve vztahu k trestnému činu opilství, dojdeme k závěru, že organizátorství je z podstaty věci vyloučeno, neboť trestný čin opilství nelze naplánovat nebo řídit. U návodu by bylo možné uvažovat o situaci, kdy osoba A navede osobu B k tomu, aby se přivedla do stavu nepřičetnosti, ve kterém následně spáchá čin jinak trestný. Pokud osoba B neví, že se má nějakého činu dopustit, bude se jednat o případ nepřímého pachatelství a v opačném případě půjde o *actio libera in causa dolosa*. Pokud osoba A vzbudila v osobě B rozhodnutí pouze se přivést do stavu nepřičetnosti, nemohla dále tušit, co dotyčný v tomto stavu provede a ani jeho chování nějak ovládat. Kvazidelikt se jako objektivní podmínka trestnosti bude vztahovat pouze na osobu B. Souhlasím s názorem Říhy, který uvádí, že návod k trestnému činu opilství není možný vzhledem k tomu, že pokud by pachatel věděl, jakého kvazideliktu se dopustí, jednalo by se o některý z případů *actio libera in causa*.⁹³

⁹¹ JELÍNEK, *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, s. 303.

⁹² ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 255 – 256.

⁹³ ŘÍHA, *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, s. 273.

V případě pomoci je situace odlišná. Pomocníkem je dle ustanovení §24 odst. 1 pís. c) ten: „*Kdo úmyslně umožnil nebo usnadnil jinému spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, vylákáním poškozeného na místo činu, hlídáním při činu, radou, utvrzováním v předsevzetí nebo slibem přispět po trestném činu*“ a pachatel trestného činu o ní nemusí vůbec vědět. Když rozvedeme výše uvedený příklad, kdy navíc osoba A ví o vznětlivé povaze osoby B, když požije určité množství alkoholu i o napjatých vztazích s personálem daného podniku, v němž se nacházejí, spočívala by pomoc psychická v povzbuzování osoby B k další konzumaci alkoholu a pomoc fyzická pak v objednávání dalších nápojů. Pokud se osoba B následně ve stavu nepřičetnosti dopustí činu jinak trestného, spočívajícího například v napadení obsluhy nebo poškození vybavení podniku, bude odpovídat za trestný čin opilství a osoba A bude odpovědná za pomoc, dle zásady o akcesoritě účastenství. Ve smyslu této zásady by v případě, že se osoba B ničeho nedopustí, nebyla odpovědná ani osoba A, protože samotné uvedení se do stavu nepřičetnosti trestné není. Pomoc osoby A totiž směřovala k vyvolání abstraktního nebezpečí spočívajícího v ohrožení zájmů chráněných zákonem, nikoli však ke konkrétnímu kvazideliktu. Mezi pomocí a trestným činem opilství musí být příčinná souvislost. Příprava k trestnému činu opilství není možná vzhledem k tomu, že aktuální úprava odpovědnost za přípravu připouští jen tehdy, jestliže to trestní zákoník ve skutkové podstatě trestného činu výslovně stanoví⁹⁴, což není případ ustanovení §360 trestního zákoníku.⁹⁵

V části práce, pojednávající o subjektu trestného činu, jsem uvedl, že opilství je tzv. vlastnoručním deliktem, a je tedy vyloučeno spáchání formou spolupachatelství i nepřímého pachatelství.

6.2. Účastenství na kvazideliktu

Fakt že jednání, kterého se pachatel v nepřičetnosti dopouští, je kvazideliktem, nikoli trestným činem, jelikož nejsou naplněny všechny jeho znaky, vylučuje, jak bylo výše zmíněno, možnost spáchat tento čin spolupachatelstvím.

Organizátorství, návod a pomoc přichází ve vztahu ke kvazideliktu do úvahy v případě, kdy dotyčný jedná ve skutkovém omylu, přičemž neví, že se podílí na páchání činu nepřičetnou osobou. Pokud by o nepřičetnosti pachatele věděl, nepůjde o účastenství, ale o

⁹⁴ Srov. ustanovení § 20 odst. 1 trestního zákoníku .

⁹⁵ ŘÍHA, *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, s. 274.

nepřímé pachatelství. Nepřímě pachatelství lze dále ilustrovat na příkladu, kdy by příčetná osoba využila osobu nepřičetnou ke spáchání určitého trestného činu jako „živý nástroj“. Může se jednat o příklad uvedený výše, kdy osoba A přiměje osobu B přivést se do stavu nepřičetnosti, přičemž osoba B nesmí vědět o postranním úmyslu osoby A ji využít ke spáchání trestného činu. Osoba B ani v tomto případě nebude beztrestná a bude odpovídat za trestný čin opilství, zatímco osoba A za úmyslný trestný čin, jenž prostřednictvím osoby B spáchala.⁹⁶

7. Souběh opilství s jinými trestnými činy

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, trestná součinnost záleží v mnohosti osob, jež se na trestném činu podílejí. Souběh představuje v trestním právu mnohost trestných činů jediného pachatele. Obecně rozlišuje teorie případy souběhu jednočinného, jinak též konkurence ideální a souběhu vícečinného, tedy konkurence reálné. Dalším podstatným dělením v rámci problematiky souběhu je, zda pachatel naplnil svým jednáním vícekrát skutkovou podstatu jednoho trestného činu, nebo jestli naplnil několik skutkových podstat. V prvním případě se jedná o souběh stejnorodý a v druhém o souběh nestejnorodý.

Souběhem trestných činů se nazývá situace, kdy pachatel spáchal dva či více trestných činů dříve, než byl za takový trestný čin vyhlášen odsuzující rozsudek soudem prvního stupně, který nabyl právní moci a neplatí o něm fikce neodsouzení. Klíčovým pojmem pro problematiku mnohosti trestných činů je skutek, který je definován jako *„určitá událost ve vnějším světě záležející v jednání, která může mít znaky jednoho trestného činu či více trestných činů anebo nemusí vykazovat znaky žádného trestného činu.“*⁹⁷

7.1. Souběh jednočinný

Jednočinný souběh trestného činu opilství s jinými trestnými činy je vyloučen z prostého důvodu, a tím je skutečnost, že kvazidelikt není trestným činem. Jak uvádí judikatura: *„všechna jednání učiněná v jednom nepřerušném stavu nepřičetnosti, tvoří společně s přivedením se do tohoto stavu jeden skutek, i kdyby – posuzována bez těchto okolností představovala více skutků“*⁹⁸.

⁹⁶ ŘÍHA, *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, s. 275.

⁹⁷ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 276.

⁹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. října 1955, sp. zn. 1 Tz 225/55.

Typickým příkladem je jednání nepřičetného pachatele, jenž se dopustí trestného činu vraždy, po jejím spáchání odcizí automobil, v němž se snaží ujet z místa činu a při jízdě způsobí dopravní nehodu s následkem smrti další osoby. Jelikož byl od počátku až do konce stále ve stejném stavu nepřičetnosti, bude se jednat o jeden skutek.

7.2. Souběh vícečinný

Omezení platící pro jednočinný souběh, jak byly uvedeny výše, pro vícečinný souběh neplatí, protože k dalšímu jednání pachatele, jež naplní skutkovou podstatu může dojít po znovunabytí přičetnosti, aniž by byla splněna podmínka o vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudem prvního stupně. Vícečinný souběh s trestným činem opilství možný je a podle Dolenského se dokonce může jednat o trestný čin trvajících, k čemuž uvádí příklad, kdy nepřičetná osoba omezí svobodu jiného tím, že ho zavře a bude držet proti jeho vůli a tento stav bude trvat i po jeho vystřízlivění, přičemž pachatel drženou osobu nepustí. Bude se jednat o vícečinný souběh opilství s omezováním osobní svobody.⁹⁹

8. *Actio libera in causa*

Institut *actio libera in causa* je zvláštní trestněprávní konstrukcí *sui generis*, která, ač by se tak mohlo jevit, není samostatným či speciálním trestným činem. Úpravu tohoto institutu nalezneme v ustanovení § 360 odst. 2 trestního zákoníku, který vylučuje užití ustanovení § 360 odst. 1 trestního zákoníku o trestném činu opilství, stejně jako ustanovení § 26 o nepřičetnosti pachatele. *Actio libera in causa* zakládá trestní odpovědnost pachatele, který byl v době spáchání (trestného) činu nepřičetný.

Jednání popsané jako *actio libera in causa* je složeno ze dvou fází, kdy první fáze spočívá v přivádění se do stavu nepřičetnosti (opití se, použití drogy) nebo neschopnosti jednání (usnutí) pachatelem, aniž by zatím počal uskutečňovat jednání popsané v určité skutkové podstatě. Druhá fáze pak obsahuje jednání v nepřičetnosti, jež je obsahem konkrétní skutkové podstaty a je zakázané trestním zákoníkem. Při podrobnějším rozdělení zde existují ještě dva relevantní okamžiky, a to kdy nepřičetnost nastala a kdy došlo k jejímu znovunabytí. Z hlediska příčinné souvislosti je první fáze jednání příčinou jednání ve fázi druhé, která

⁹⁹ DOLENSKÝ, *Opilství*, s. 44.

představuje následek, či účinek fáze první. Vzhledem ke dvoufázovosti tohoto jednání je třeba zkoumat subjektivní stránku ke každé z těchto fází.¹⁰⁰

Jednou ze zvláštností české úpravy institutu *actio libera in causa*, je jeho úplná kodifikace v trestním zákoníku, a to jak v dolozní, tak kulpózní podobě, k níž došlo až zákonem č. 290/1993 Sb. účinným od 1. ledna 1994. Druhou zvláštností je sama kodifikace této problematiky, která není pravidlem a v právním řádu řady vyspělých evropských států chybí i přes fakt, že je tento institut v praxi fakticky používán. V těchto státech je institut brán jako nepsané všeobecně uznávané obyčejové pravidlo, což je přinejmenším nestandardní postup z trestněprávního hlediska vzhledem k zásadě *nullum crimen sine lege scripta*. Jak bylo uvedeno výše, najdeme úpravu *actio libera in causa* ve zvláštní části trestního zákoníku pod ustanovením §360 odst. 2. Zařazení ve zvláštní části je předmětem kritiky odborné veřejnosti, která by preferovala, aby se úprava přesunula do části obecné, a to hned za ustanovení upravující nepřičetnost, resp. zmenšenou přičetnost, kvůli tomu, že tento institut je obecný a použitelný téměř na všechny trestné činy ve zvláštní části.¹⁰¹ Osobně jsem toho názoru, že by takové přesunutí bylo pouze „kosmetickou“ úpravou vzhledem k faktu, že je daná problematika bez problémů v praxi aplikována i se zařazením ve zvláštní části trestního zákoníku a konec konců zákonodárcem zvolené řešení, které, ač není systematicky zcela ideální, umožňuje dosáhnout účelu tohoto institutu, tedy trestat na základě zákona jednání pachatelů spočívající v páchání trestných činů ve stavu nepřičetnosti, do kterého se uvedli záměrně v úmyslu spáchat trestný čin či spáchali trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedli do stavu nepřičetnosti.

Smyslem *actio libera in causa* je kromě postihu pachatele, jenž by dle ustanovení §26 trestního zákoníku o nepřičetnosti nebyl odpovědný za své jednání v tomto stavu spáchané, i k zaplnění mezery v zákoně, která by při absenci této konstrukce umožňovala pachatelům páchat beztrestně trestnou činnost, pokud by se před jejím konáním uvedli do stavu nepřičetnosti.

Z teoretického hlediska přichází do úvahy tři přístupy k tomuto institutu, které podrobněji popíši níže v této kapitole. První z těchto přístupů se snaží najít řešení skrze

¹⁰⁰ ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 1. část*, Trestněprávní revue č. 02/2006, s. 33.

¹⁰¹ Tamtéž.

výklad samotné skutkové podstaty (dále *teorie skutkové podstaty*), druhý náhled řeší tuto problematiku snahou najít výjimku z principu beztretnosti pachatele za činy spáchané v nepřičetnosti (dále jako *teorie výjimky*) a konečně třetí pojetí *actio libera in causa* akcentuje neslučitelnost tohoto institutu s pojetím právního státu (dále jako *teorie neslučitelnosti*).¹⁰²

Teorie skutkové podstaty pracuje s třemi dílčími přístupy. První je tzv. teorie předsunutí. Zastánci tohoto náhledu zastávají názor, že jednání, jež naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, není právně relevantní, tím je jednání jemu předcházející, tedy ono přivedení se do stavu nepřičetnosti v momentě, kdy měl ještě přičetný dotyčný možnost se rozhodnout, zda čin spáchá a případně jak. Hlavním protiargumentem je, že toto jednání nenaplňuje skutkovou podstatu popsanou v trestním zákoníku, a to ani z pohledu charakteristiky tohoto jednání jako jednání bezprostředně předcházejícího dokonání trestného činu.

Druhým dílčím přístupem je *teorie extenzivní interpretace*, podle níž je přivedení se do stavu nepřičetnosti přípravným jednáním, které následně umožní spáchání trestného činu, a ne počátkem jednání pachatele. V pojetí uvedení se do stavu nepřičetnosti, jako jednání přípravného, je následné jednání pachatele v nepřičetnosti, relevantní z hlediska viny, pokud dosáhne alespoň stádia pokusu. Jednání ve stádiu pokusu do sebe nezahrne předchozí přípravné jednání, to činí právě extenzivní výklad věty „v době spáchání činu nemohl“ v ustanovení §26 trestního zákoníku. Problémem tohoto přístupu je, že v naší právní úpravě je příprava trestná jen u zvláště závažných zločinů, na zbylé trestné činy je tento přístup jen těžko aplikovatelný.

Poslední a nejméně zastoupenou dílčí teorií, je *teorie bezprávi*. Tento přístup jednání v rámci skutkové podstaty ani viny pachatele v časové ose nijak nepředsunuje. Vychází z obecného náhledu, jak na jednání předcházející, tak na samotné jednání popsané ve skutkové podstatě z hlediska materiálního bezprávi, přičemž nedochází k rozšíření trestnosti.¹⁰³

Teorie výjimky je postavena na předpokladu, podle kterého je nepřípustné, aby pachatel zneužil právo k vlastnímu prospěchu. Pokud má pachatel úmysl dopustit se trestného činu,

¹⁰² ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 1. část*, Trestněprávní revue č. 02/2006, s. 33.

¹⁰³ ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 2. část*, Trestněprávní revue č. 03/2006, s. 69.

nelze tento subjektivní vztah k trestnému činu ignorovat, byť byl tento trestný čin spáchán následně, a to již v nepřičetnosti. Tato nepřičetnost je v tomto případě ponechána stranou a úmysl je naopak akcentován vzhledem k pachatelovu předchozímu plánu se vyhnout trestní odpovědnosti užitím ustanovení o nepřičetnosti. Tato teorie by byla v praxi užitá na základě výjimky z principu beztrestnosti nepřičetného pachatele, respektované soudcovským i obyčejovým právem, nicméně rozpornou se zásadou *nullum crimen sine lege scripta*.¹⁰⁴

Teorie neslučitelnosti vnímá institut *actio libera in causa* jako rozpor se základními zásadami nejen práva trestního, ale i zásadami na ústavní úrovni. Klíčovou zde bude zásada *nullum crimen sine lege* s níž jsou výše zmíněné teorie v rozporu právě z důvodu absence viny v důsledku nepřičetnosti pachatele v době spáchání činu. Zastánci teorie neslučitelnosti mají za to, že kromě rozporu se základními zásadami je tento institut zbytečný vzhledem k faktu, že jím popsané situace lze řešit v rámci ustanovení §360 odst. 1 trestního zákoníku o opilství. Toto pojetí je bez větších problémů aplikovatelné v zemích, jejichž úprava výslovně tento institut nezakotvuje, nicméně v případě, kdy trestní zákoník úpravou *actio libera in causa* disponuje, není argument o absenci zákonného podkladu relevantní.¹⁰⁵

Dle české úpravy dělíme *actiones liberae in causa* dále dle subjektivního vztahu pachatele k oběma fázím jednání na formy dolózní a kulpózní.

8.1. Actio libera in causa dolosa

Dolózní případ *actio libera in causa* je nejlépe ilustrován příkladem „opití se na kuráž“, kdy se pachatel přivede do stavu nepřičetnosti s předchozím úmyslem spáchat konkrétní trestný čin, a to komisivním jednáním například trestný čin vraždy či ublížení na zdraví, i když v praxi jsou daleko četnější případy jednání omisivního.¹⁰⁶

I když by se mohlo zdát, že dolózní forma *actio libera in causa* je teoreticky jasná a bez problémů, realita je taková, že je třeba podrobně zkoumat, na co všechno se má úmysl pachatele vztahovat. Dle obecné teorie o zavinění se má úmysl pachatele vztahovat na všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Problém nastává v situaci, kdy pachatel

¹⁰⁴ ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 2. část*, Trestněprávní revue č. 03/2006, s. 70.

¹⁰⁵ ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 2. část*, Trestněprávní revue č. 03/2006, s. 70.

¹⁰⁶ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 166.

hodlá spáchat trestný čin ve stavu přičetnosti (i zmenšené), nicméně se z nedbalosti přivede do stavu nepřičetnosti, ve kterém své jednání už neovládá. Původní představa o průběhu spáchání trestného činu se s realitou rozchází, a tedy i příčinná souvislost v tomto případě úmyslem kryta být nemůže, a tudíž mu úmysl ani nebude možno přičítat. Aby se tedy jednalo o dolózní formu *actio libera in causa*, musí mít úmyslem kryto jak přivedení se do nepřičetnosti, tak jednání následující. Teoretická konstrukce, kdy by se pachatel opil „na kuráž“ ke spáchání jakéhokoli trestného činu je velice nepravděpodobná, a proto se presumuje, že opití „na kuráž“ se vztahuje alespoň k druhově určenému trestnému činu, aniž by pachatel musel znát konkrétní oběť. Odpovědnost pachatele nastoupí tedy v případě, kdy se provedení činu a představa o jeho provedení pojatá ve stavu přičetnosti, shodují alespoň v hrubých rysech.¹⁰⁷

8.2. Actio libera in causa culposa

Actio libera in causa v kulpózní formě řeší situace, kdy dojde ke spáchání nedbalostního trestného činu. Pachatel se, ať již úmyslně či z nedbalosti, přivede do stavu nepřičetnosti s vědomím, že v tomto stavu může spáchat trestný čin, avšak bez přiměřených důvodů spoléhá na to, že ke spáchání trestného činu nedojde. Přivedení se do stavu nepřičetnosti může být jak komisivní (opití se, aplikace návykové látky), tak omisivní (pachatel si neaplikuje předepsané léky).¹⁰⁸ V konkrétním případě by se dotýčným, po opití se do nepřičetnosti, rozhodl řídit motorové vozidlo a způsobil by dopravní nehodu, v jejímž důsledku by došlo ke zranění či usmrcení jiné osoby.

9. Úprava trestného činu opilství v zahraničí

Trestný čin opilství není samozřejmě v jistém smyslu českou specialitou, ale je jakožto produkt kontinentální právní kultury upraven i v právních řádech ostatních států. V této kapitole přiblížím úpravu našich sousedů ze Slovenské republiky, vzhledem k tomu, že značnou část moderní historie oba národy sdílely jeden stát, a dále úpravu německou, která je dle názorů odborné veřejnosti kvalitnější, a již by se mohl zákonodárce inspirovat při změnách v případě novelizace našeho trestního zákoníku.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ ŠÁMAL, *Trestní právo hmotné*, s. 166.

9.1. Slovenská úprava trestného činu opilství

Po rozdělení Československa na dva samostatné státy v roce 1993 se slovenský zákonodárny sbor rozhodl ponechat si trestní zákoník do té doby platný, a tím byl trestní zákoník z roku 1961 ve znění novely 557/1991, kterou bylo do trestního zákoníku přidáno ustanovení §201a o opilství. Tato úprava, mimo jiné zakotvující pouze dolózní formu *actio libera in causa*, byla aktuální až do roku 2005, kdy došlo k nahrazení dosavadního trestního zákoníku novým, a to konkrétně zákonem č. 300/2005. V novém trestním zákoníku je trestný čin opilství upraven v ustanovení §363 pod názvem *opilstvo* a zní následovně:

„§ 363 Opilstvo

(1) Kto sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky, hoci aj z nedbanlivosti, privedie do stavu nepričetnosti, v ktorom sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov; ak sa však dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potrestá sa týmto miernejším trestom.

(2) Ustanovenie odseku 1, ako ani § 23 sa nepoužije, ak sa páchatel' priviedol do stavu nepričetnosti v úmysle spáchať trestný čin.“

Jak je patrné z citovaného ustanovení, nedošlo v úpravě trestného činu opilství k výraznějším změnám. Je nutné zmínit, že došlo k zakotvení dolózní formy *actio libera in causa* ve druhém odstavci ustanovení §363 a dále odstranil slovenský zákonodárce sousloví „nebo jinak“, stejně jak tomu učinil zákonodárce v českém trestním zákoníku.

9.2. Německá úprava trestného činu opilství

Jak bylo zmíněno výše, jak německá, tak česká právní kultura se řadí k tzv. kontinentálnímu typu, což mimo jiné znamená, že obě země respektují zásadu psaného trestního zákoníku jako pramene práva a na rozdíl od angloamerické právní kultury takto nenahlízejí na soudcovské právo a soudní precedenty. Dalšími společnými prvky obou trestních zákoníků jsou například bipartice soudně trestných deliktů na přečiny a zločiny či rozdělení trestního zákoníku na obecnou a zvláštní část. Co se teorie týče, tak stejně jako u nás je i v německé úpravě trestný čin opilství převažující naukou řazen mezi delikty vlastnoruční a teoretický náhled se kloní k pojetí opilství jako abstraktně ohrožovacího

deliktu.¹⁰⁹ Stejný je i náhled na problematiku zmenšené přičetnosti, jež je v souvislosti s trestným činem opilství nepoužitelná, nicméně na rozdíl od české úpravy umožňuje ta německá fakultativní zmírnění trestu zmenšené přičetnému pachateli.¹¹⁰

Německo si ponechalo trestní zákoník z roku 1871, německy *Strafgesetzbuch* (dále jen „StGB“) a ustanovení o trestném činu opilství lze nalézt v jeho zvláštní části pod názvem *Vollrausch* („Plné opojení“ nebo jen „Opojení“) konkrétně v ustanovení § 323a jež uvádí:

„§ 323a Vollrausch

(1) Wer sich vorsätzlich oder fahrlässig durch alkoholische Getränke oder andere berauschende Mittel in einen Rausch versetzt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder mit Geldstrafe bestraft, wenn er in diesem Zustand eine rechtswidrige Tat begeht und ihretwegen nicht bestraft werden kann, weil er infolge des Rausches schuldunfähig war oder weil dies nicht auszuschließen ist.

(2) Die Strafe darf nicht schwerer sein als die Strafe, die für die im Rausch begangene Tat angedroht ist.

*(3) Die Tat wird nur auf Antrag, mit Ermächtigung oder auf Strafverlangen verfolgt, wenn die Rauschtat nur auf Antrag, mit Ermächtigung oder auf Strafverlangen verfolgt werden könnte“.*¹¹¹

V českém znění:

„§ 323a Plné opojení

(1) Kdo se úmyslně nebo z nedbalosti vlivem alkoholických nápojů nebo jiných omamných prostředků uvede do stavu opojení, bude potrestán trestem odnětí svobody až na 5 let nebo peněžitým trestem, jestliže v tomto stavu spáchá protiprávní čin a za něj nebude moci býti potrestán, protože v důsledku opojení byl nepřičetný nebo protože se toto nedá vyloučit.

(2) Trest nesmí být přísnější než trest, který hrozí v případě činu spáchaného v opojení.

¹⁰⁹ LANGER, *Trestný čin opilství (dokončení 1. části)*, s. 28.

¹¹⁰ CÍSAŘOVÁ, VANDUCHOVÁ, *Nepřičetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, s. 87.

¹¹¹ SCHÖNKE, A.; SCHRÖDER, H. et al.: *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 27. vydání, München, C. H. Beck, 2006, s. 2618.

(3) Čin se stíhá jen na návrh, se zmocněním nebo na žádost o potrestání, jestliže je čin spáchaný v opojení stíhatelný jen na návrh, se zmocněním nebo na žádost o potrestání.“

Z tohoto ustanovení je zřejmé, že co do konstrukce skutkové podstaty či samotné obsahové stránky se německá právní úprava opilství od té české nijak zvlášť neliší. Objektivní stránku skutkové podstaty naplní dotyčný tím, že se úmyslně či z nedbalosti přivede do stavu nepřičetnosti, tedy onoho opojení a v tomto stavu spáchá čin jinak trestný. Totožný s naší úpravou je druhý odstavec, jenž zakotvuje obligatorní zmírnění trestu, pokud zákon na kvazidelikt stanoví trest mírnější.

Zvláštností, která obě úpravy naopak odlišuje, je absence ustanovení upravující institut *actio libera in causa* v obou jeho formách. Je s podivem, že tak vyspělá a kvalitní právní úprava postrádá tak zásadní ustanovení, i když je pravdou, že v praxi k jejímu používání bez problémů dochází. Je paradoxní, že toto je v rozporu s výše zmíněným kontinentálním pojetím právní kultury a konkrétně se zásadou *nullum crimen sine lege scripta*, a co se právní jistoty občanů týče, se i zásadou *nullum crimen sine lege certa*. Další odlišností je potom výše trestní sazby, jejíž horní hranici je pět let a dolní hranici nemá (alternativně též umožňuje uložení peněžitého trestu), a která zároveň na rozdíl od naší úpravy podstatně více reflektuje pojetí trestného činu opilství jakožto abstraktně ohrožovacího deliktu.

Česká úprava trestného činu opilství má k ideálnímu stavu daleko, nicméně pokud by v budoucnu došlo k novelizaci trestního zákoníku, bylo by dle mého názoru záhodno čerpat inspiraci právě v německé úpravě. Konkrétně potom ve snížení trestní sazby, kde se ztotožňuji s Říhovým názorem, že pětiletá horní hranice trestní sazby je dostačující a daleko lépe reflektuje pojetí trestného činu opilství jako abstraktně ohrožovacího deliktu.

10. Opilství de lege ferenda

Jak jsem již mnohokrát zmínil v celé diplomové práci, česká úprava trestného činu opilství je přinejmenším zvláštní. Problémových prvků, které se k trestnému činu opilství váží je hned několik, a přestože jsou některé jen čistě technického rázu, jiné se jeví jako problém závažnější, vzhledem k tomu, že jsou v rozporu se široce přijímaným koncepčním pojetím tohoto trestného činu.

V předchozí kapitole jsem nastínil možnou alternativu, která by při novelizaci trestního zákoníku přicházela do úvahy jako jedna z těch zásadnějších, a to snížení trestní sazby v horní hranici, která nyní činí deset let na polovinu, tedy pět let. Přechozí novelizace měla opačnou tendenci a z už tak přísných osmi let, jež představovaly horní hranici, udělal zákonodárce let deset. Pokud se odborná veřejnost shoduje na pojetí opilství jako abstraktně ohrožovacího deliktu, kdy se k onomu kvazideliktu při výměře trestu nepřihlíží, vzhledem k absenci psychické vazby pachatele k tomuto činu, nevidím rozumný důvod pro tak široké rozpětí trestní sankce. S tímto krokem by nadále mohlo dojít ke dvěma dalším změnám. První z nich by bylo snížení i dolní hranice trestní sazby na jeden rok a zároveň vypuštění věty za středníkem v ustanovení §360 odst. 1 trestního zákoníku, který slouží jako korektiv pro případy, kdy lze pachatele potrestat trestem mírnějším. Pokud bude rozpětí trestní sankce jeden až pět let, nebude tohoto korektivu nadále za potřebí. Na druhou stranu si soudní rozhodování v praxi dokáže poradit i s aktuální úpravou, kdy soudce rozhoduje v rámci této sazby převážně tak, že ukládá nepodmíněné tresty odnětí svobody či tresty alternativní, jak se tomu děje nyní.

Jako druhou změnu pro případnou novelizaci bych navrhl změnu systematického zařazení institutu *actio libera in causa* ze zvláštní části trestního zákoníku do části obecné, a to konkrétně k ustanovením o nepřičetnosti či zmenšené přičetnosti. Jak uvádí Langer¹¹² je tento institut jak u nás, tak v Německu, zmiňován především v souvislosti s nepřičetností nikoli s opilstvím. Otázka nepřičetnosti pachatele, který spáchal delikt v nepřičetnosti, způsobené návykovou látkou, má obecnější charakter, což je jako důvod pro změnu zařazení, a i pro přehlednější uspořádání dle mého názoru dostatečné.

Dalším nedostatkem trestného činu opilství je jeho samotný název. Celá řada autorů vytýká tomuto názvu především to, že nevystihuje obsah trestného činu a dále působí zavádějícím dojmem na laickou veřejnost. Zmiňovanou a navrhovanou alternativou je pojem *opojení*, které užívá německá úprava a které je dostatečné obecné v tom smyslu, že prvotní reakcí na toto označení nebude domněnka, že tento trestný čin lze spáchat pouze v opilosti, či že snad samotné opití nebo stav opilosti je trestným činem, jak je tomu dnes. Co se vnímání laické veřejnosti týče, nepřikládám bych mu takovou váhu vzhledem k tomu, že označení a názvů, které přesně neodpovídají významu, jež je v laickém světě ustálený je nejen v oblasti trestního práva nespočet a je prací právně vzdělaných jedinců tvořit můstek mezi laiky a

¹¹² LANGER, *Trestný čin opilství (dokončení 1. části)*, s.31.

obsahem právních norem. Alternativou k pojmu opojení je, jak uvádí Císařová s Vanduchovou, název *porušení chráněného zájmu v nepřičetnosti pod vlivem návykové látky*. Není zřejmě pochyb o tom, že tento název sice přesně vystihuje situaci a obsah jednání odpovídající skutkové podstatě, nicméně ve srovnání s pojmem opojení je příliš dlouhý a jaksi neobratný.

Jako poslední návrh na vylepšení stávající úpravy bych uvedl změnu termínu *návyková látka*. Stejně jako název trestného činu opilství je i termín návyková látka zavádějící, protože skutková podstata trestného činu opilství dopadá i na případy, kdy se pachatel dopustí činu jinak trestného ve stavu nepřičetnosti, jež si přivodil i jinak než návykovou látkou. Dalším problémem je fakt, že ne každá látka, jež je způsobila přivodit dotyčnému stav nepřičetnosti, musí nutně vzbuzovat návyk. Cestou, kterou by se měl zákonodárce vydat, je změna názvu, například na *látku opojnou*, kterou by pro účely trestního zákoníku blíže definoval za současného zachování vyššího stupně obecnosti, aby pod tento název bylo možné zařadit jakékoli látky jako reakci na elasticitu trhu s drogami a neustálé invence v této oblasti tak, aby nebylo třeba novelizovat zákon pokaždé, když vznikne nová substance, schopná přivodit stav nepřičetnosti.

Závěr

Cílem této práce bylo podat ucelený obraz o problematice páchání trestné činnosti pod vlivem návykových látek, jež je v aktuálně platném trestním zákoníku představována jako trestný čin opilství. Od první kapitoly jsem postupoval od vysvětlení obecných pojmů ke konkrétním prvkům trestného činu opilství. Tento trestný čin je, jak bylo uvedeno již několikrát v této práci, netypickým a běžnému pojetí trestného činu se vymykajícím. Příčina tkví v částečném popření zásady trestní odpovědnosti pachatele za zavinění, což je ovšem zákonodárcem posvěceno z důvodu ochrany společnosti před osobami, jež zneužíváním alkoholu a jiných návykových látek zvyšují riziko spáchání trestného činu, neboť se v nepřičetnosti stávají hrozbou nejen sami sobě ale hlavně ostatním. Dalším důvodem, který mě vedl k postižení tohoto tématu, je řada prvků, o kterých stále panuje mezi odbornou veřejností neshoda, ať už se jedná o pojmenování samotného trestného činu, přes nezvykle vysokou a přísnou trestní sazbu, až k systematickému zařazení v trestním zákoníku. V jednotlivých kapitolách jsem se snažil zmínit všechny klíčové body týkající se trestného činu opilství, jako samotná skutková podstata, teoretické přístupy k pojetí tohoto trestného

činu, jejichž důsledkem by mělo být ovlivnění zákonodárce při legislativním zakotvení trestní sazby, k čemuž, jak bylo zmíněno, v případě českého trestního zákoníku nedošlo. Úsměvné je, že zákonodárce se vydal cestou opačnou a již v minulosti kritizovanou vysokou trestní sazbou nesnížil, ale naopak zvýšil, aniž by tento krok v důvodové zprávě k trestnímu zákoníku obhájl, či jen osvětlil důvody, které ho ke zvýšení trestní sazby vedly. Při zkoumání teorie o ukládání trestů, a potažmo jejich efektivitě, jsem seznal, že trest nesmí být ani příliš přísný ani příliš mírný, jinak se mívá účinkem. Mohlo by se zdát, že zde je přílišně vysoká trestní sazba přesně tím případem, kdy je tato potřebná rovnováha vychýlena. Z mnou uvedených příkladů z praxe je vidět, že rozhodovací praxe soudů nereflektuje vysokou trestní sazbou při trestání opilství a že ve většině případů padají podmíněné tresty odnětí svobody společně se stále více rozšířenými tresty alternativními. Je tedy otázkou, zda vysoká trestní sazba není trnem v oku jen trestněprávním teoretikům, když se v praxi aplikace drakonických trestů nekoná.

Zneužívání látek, jež jsou schopny nepříznivě ovlivnit psychiku člověka, a konkrétně v České Republice konzumace alkoholu a drog, je palčivým problémem, na jehož řešení se pracuje již desítky let a je s politováním, že takzvané světlé zítřky jsou i přes snahu v mnoha oborech lidské činnosti v nedohlednu. Pokud tedy bylo záměrem zákonodárce onou vysokou trestní sazbou odstrašit osoby od konzumace těchto látek, dovolil bych si namítnout, že tento pomyslný „bič“ nikdy nebude dosahovat lepších výsledků než například prevence a osvěta, kteréžto bychom měli užívat důkladněji a častěji, protože trestný čin opilství není zdaleka jediným rizikem, které při konzumaci návykových látek hrozí.

Seznam literatury

Učebnice, komentáře

JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní právo hmotné obecná a zvláštní část*, 5. Doplněné a aktualizované vydání, Praha, Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-120-5.

JELÍNEK, Jiří et. al.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*, 6. aktualizované vydání podle stavu k 1. 2. 2016, Praha, Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-106-9.

KALLAB, J.: *Trestní zákony československé*, Praha: Československý kompas, 1923.

SCHÖNKE, A., SCHRÖDER, H. et al.: *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 27. vydání. München, C. H. Beck, 2006.

SOLNAŘ, V. a kol.: *Systém Československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*, Praha, Academia, 1972.

ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní právo hmotné*, 8. vydání, Praha, Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-80-7552-358-7.

ŠÁMAL, Pavel et. al.: *Velké komentáře, Trestní zákoník I. Obecná část (§1 - 139)*, 2. vydání, Praha, C.H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-48-5.

ŠÁMAL, P., a kol.: *Velké komentáře, Trestní zákoník II. Zvláštní část (§140 - 421)*, 2. vydání, Praha, C.H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5.

Monografie, články

CÍSAŘOVÁ, D.: *Několik úvah nad § 201a trestního zákona*. Bulletin advokacie č. 5/1992, s. 17 - 20.

CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: *Nepříčetný pachatel: (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*, Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, Svazek 55, Praha, SEVT, a.s., 1995, 97 s.

DOLENSKÝ, A.: *Opilství*, Bulletin advokacie č. 6-7/1992, s. 36 - 46.

LANGER, P.: *Trestný čin opilství (1. část)*, Bulletin advokacie, 02/2005, str. 56.

ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 1. část*, Trestněprávní revue č. 2/2006, s. 33 - 40.

ŘÍHA, J.: *Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi): 2. část*, Trestněprávní revue č. 3/2006, s. 69 - 79.

ŘÍHA, J.: *Ještě k trestnému činu opilství*, Bulletin advokacie č. 04/2006, s. 32 - 37.

ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 04/2007, s. 35 - 39.

ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 05/2007, s. 37 - 40.

ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 06/2007, s. 27 - 31.

ŘÍHA, J.: *Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území*, Trestní právo č. 07/2007, s. 38 - 48.

ŘÍHA, J. *Zamyšlení nad trestným činem opilství - § 201a TZ*, Kriminální právo - čtvrtletník pro kriminální teorii a praxi, č. 04/2002, s. 266 - 278.

TERYNGEL, J.: *Návrat k "Rauschdeliktu"*, Justičná revue č. 03/1992, s. 25 - 31.

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 6. 1978, sp. zn. 11 Tz 21/78 (R 17/1979).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19.3. 1968, sp. zn. 11 Tz 13/68 (R 33/1968)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3.3.1965, sp. zn. 10 Tz 15/65 (R 35/1965).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. 10. 1955, sp. zn. 1 Tz 225/55.

Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 18. 12. 2012, č. j. 1 T 71/2012 – 200.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 19. 7. 2011, sp. zn. 3 T 155/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 1. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. 2. 2009, sp. zn. 3 To 50/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 6. 2005, sp. zn. 3 Tdo 705/2005.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 2. 1994, sp. zn. 2 To 37/93 (R 46/1994).

Internetové zdroje

<http://eslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>, cit. 16.11.2016.

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o problematice páchání trestné činnosti pod vlivem návykových látek a konkrétně o trestném činu opilství podle ustanovení § 360 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění, a to s přihlédnutím k historickému vývoji tohoto trestného činu v českých zemích, jakož i teoretických přístupů k pojetí samotného trestného činu a jeho právně politických východisek. Trestný čin opilství je svým charakterem a konstrukcí atypickým trestným činem, přičemž tomu tak bylo v minulosti a je tomu tak i dnes. Tento trestný čin nemá ve zvláštní části trestního zákoníku obdoby, protože jeho obsah do jisté míry prolamuje jednu ze stěžejních zásad trestního práva – *nullum crimen sine culpa*, tedy zásadu trestní odpovědnosti za zavinění. Speciální charakter tohoto trestného činu se projevuje v jeho legislativně právní konstrukci, v nárocích teoretických požadavků a principů, na nichž je v právním státě založeno trestní právo a v neposlední řadě i spojení s problematikou rostoucí konzumace návykových látek. Všechny tyto atributy trestného činu opilství, jeho historický vývoj i aktuální pojetí popisuje tato diplomová práce.

Práce je rozdělena celkem do devíti kapitol, které se pro lepší orientaci v textu dělí do dílčích podkapitol. V první kapitole jsou popsány základní pojmy jako nepřičetnost a duševní porucha, jež jsou s trestným činem opilství neodmyslitelně spjaty. Druhá kapitola se zabývá vývojem trestného činu opilství od prvních kodifikací trestního práva na našem území až po úpravu současnou. Obsahem třetí kapitoly je rozbor skutkové podstaty trestného činu opilství, tedy objekt, objektivní stránka, subjekt (pachatel) a subjektivní stránka, a to včetně činu jinak trestného neboli kvazideliktu, který bývá též označován jako objektivní podmínka trestnosti. Čtvrtá kapitola pojednává o možných teoretických přístupech k trestnému činu opilství. Pátá kapitola je věnována sankcím ukládaným za trestný čin opilství s přihlédnutím ke kritizované vysoké trestní sazbě. Šestá kapitola pojednává o účastenství ve vztahu k trestnému činu opilství. Sedmá kapitola se věnuje problematice možného souběhu trestného činu opilství s jinými trestnými činy. Osmá kapitola se zaměřuje na institut *actio libera in causa*, jež za pomoci specifické trestněprávní konstrukce umožňuje trestat případy, kdy se pachatelé ve stavu nepřičetnosti dopustí trestné činnosti. V deváté kapitole je popsán trestný čin opilství a institut *actio libera in causa* v právním řádu Německa a Slovenska a jejich porovnání s českou právní úpravou. Desátá kapitola potom uzavírá práci návrhy *de lege ferenda*.

Abstract

The subject of this thesis presents the problematics of criminal conduct in the state of intoxication with the main focus on habitual drunkenness under s. 360 of Act. No. 40/2009 Coll., Criminal Code. Subject of the thesis contains multiple theoretic views, historical evolution in the formal Czech lands, Czechoslovakia and Czech Republic. The crime of habitual drunkenness is considered to be an extraordinary crime due to its character and legal construction. This crime does not have an analogy in the respect of a criminal code and in a certain view breaks through the fundamental principle of modern criminal law *nullum crimen sine culpa*, which is the liability for fault. The atypical nature of this crime is represented by its specific legal construction, the requirements of the theoretical principles and demands in which lies the criminal law in modern state of law and last but not least the problem of escalating consumption of addictive substances. All of these attributes are the subject of this thesis.

The thesis is divided into nine chapters. For easier orientation in the text, chapters are divided into multiple sub-sections. First chapter includes the basic terms such as insanity and mental illness, which are crucial to the crime of habitual drunkenness. Second chapter views historical evolution from the first attempts to codify the criminal law until present time. Third chapter describes the body of the crime of habitual drunkenness. It treats the object, objective side, the subject (the offender), subjective side as well as about quasi delict which is referred to as an objective conditions of the law. Fourth chapter discloses the possible theoretical approaches. Fifth chapter pays attention to the sanctions laid down for the crime of habitual drunkenness and quasi delict with the focus on high criminal rate for the offense. Sixth chapter with the case of participation of multiple subjects in the light of crime of habitual drunkenness. Seventh chapter works with the possibility of concurrence of other crimes. Eighth chapter outlines an institute of *actio libera in causa* which allows, due to a specific legal construction, to persecute perpetrators who conduct a criminal activity in the state of insanity. Ninth chapter describes the crime of habitual drunkenness and institute of *actio libera in causa* in legal regulations of Germany, and Slovakia with the comparison with the Czech legislation. Tenth chapter provides a summary of some fundamental weakness that can be found in the Czech legislation. Tenth chapter encloses the thesis with some suggestions *de lege ferenda*.

Název práce v anglickém jazyce

Problematics of liability for criminal acts under influence of addictive substances

Klíčová slova

Nepříčetnost, opilství, kvazidelikt

Key words

Insanity, drunkenness, quasi delict